

Pridem k tebi . . .

Zatajiti hočem ponos svoj,
pozabiti hočem svoj stan,
v tihi noči, ko boš sladko snivala,
v deviški pridem tvoj stan.

Poklekнем ob posteljo tiho
in ti belo poljubim roko,
z besedami nežnimi, sladkimi
priznam ti ljubezen vso.

Klečeč ob tebi izplakam
vse veliko srčno gorje —
Poslušaj ti duša, poslušaj:
je sen, je resnica — ne ve.

Saj veš, da pred svetom ne morem,
saj veš, da pred svetom ne smem,
a v tihi ti noči na skrivnem
skrivnost vso veliko povem.

Skozi okno smehlja se luna,
v njenem žaru ti se smehljaš —
Poslušaj ti duša, poslušaj:
ni sen, resnica je, znaš . . .

Zatajiti hočem ponos svoj,
pozabiti hočem svoj stan,
v tihi noči, ko boš sladko snivala,
pridem k tebi in ti vso ljubav priznam . . .

Ksaver Meško.

Melanholija.

Med rožami, ki ne rasto pri nas,
sem videl polzasenčen, tih obraz.

Kot da ni vedel zame, jaz ne zanj,
a bilo je med nama polno sanj.

Kot mavrica nevidna vzel se most
je med menoj in njo, da je skrivnost

lahko hodila med menoj in njo,
o, kot bridkost, s povešeno glavo.

In vrča njenega napoj je bil,
kot bi žerjavico mi v srce lil.

In spomnil sem se, da je davno ni,
da veter ji čez daljni grob šumi.

Oton Zupančič.

Veliki teden.

Mrtvaški mir, oltarji polpodrti.
Leseni križ leži na golih tleh,
pred njim pa mi, ki nas je zlomil greh,
klečimo vsi spokorni in potrti.

Nemirni strah neizogibne smrti
za nami hodi v teh molčečih dneh,
beži veselje in zamira smeh,
kot da bi stali grobi že odprti.

Takó se s tabo, Kriste, žalostimo.
A ko so dnevi žalosti za nami,
kdo še poljublja ti nogé krvave?

Svobodni spet, z veselimi rokami
pepel otresemo s ponosne glave
in kakor prej, takó te spet tajimo.

A. Gradnik.

Izza kongresa.

Zgodovinski roman. Spisal dr. Ivan Tavčar.

(Dalje.)

loveštvo je vedno eno in isto! Ko je sedanji cesar leta 1883. obiskal Ljubljano, so „odklo-njenci“ istotako živeli od odpadkov cesarske kuhinje. Dotični dvorni podobedniki so imeli svojo gostijo v zadnji sobici pri „Roži“, pristojbina, katero je vsak udeleženec plačal cesarskemu kuharju, pa je znašala pet goldinarjev. Vse to je bil uredil pokojni Zmagoslav Smole, tako da je tudi ta poznejša epizoda v neki dotiki z našo pripoveditjo. Ako povemo golo resnico, da so se obedniki pri „Roži“ tudi uprli, ker so nekateri preveč zavitega hoteli odnesti, se temu pač nihče ne bode čudil!

A napotimo se zopet v dvorec, kjer so čakali povabljeni v cercle-sobi. Doslej smo čuli razgovore plebejcev, sedaj poslušajmo, kako so se razgovarjali višji stanovi. Okrog škofa Avgušтина se je zbralo nekaj plemenitašev in dostojanstvenikov. Ti niso govorili, ti so šepetali, a vzlic temu se je tudi šepetanje sukalo okrog ljubega bližnjega, kateremu se je čast glodala prav tako kakor v meščanskem krogu.

„Vaše zdravje,“ je izpregovoril predsednik „deželnih pravic“ baron Krust, „vaše zdravje, škofja milost, zadnje čase ni bilo najboljše? V svojo žalost sem to čul!“

„Božične praznike,“ je odgovoril škof, „me je protin nadle-goval, a sedaj mi je — hvala božji porodnici! — zopet odleglo!“

„Vaš poklic, škofja milost, je težaven in take mučne bolezni so posledica tega poklica!“

„Težaven in odgovoren!“ Tu se je obrnil vladika k mlademu rakovniškemu grofu, ki je bil prišel v rdečem fraku, kakor so ga nosili deželni stanovi grofovskega pokolenja.

„Oj Rakovnika bodoči gospodar! Ko sem jeseni opravljal v Šentruprtu sveto birmo, me je gospa grofica sprejela z vprav plemenitaško gostoljubnostjo. Kake vesti mi prinašate o dobri gospe materi, grof Oton?“

Na ta milostni ogovor se je grof Barbo priklonil, poljubil škofov prstan ter odgovoril, da je gospa mati pri najboljšem zdravju in da je še sedaj ponosna, da je svojega vrhovnega dušnega pastirja smela sprejeti pod ponižno svojo streho. Z velikim veseljem je počivalo škofovo oko na mladem plemiču. Ta grof Oton Barbo je bil prav orjaška postava in nikakor ne kaka vitka bilka, kakršni so današnji potomci te znamenite kranjske rodbine, ki so tako nežni in šibki, da bi jih kmalu sapa odnesla, če bi premočno zapihala od Vesele gore sem. Grof Oton je bil visok kot cerkven stolp, a rodbinski znak grofov z Rakovnika je bilo videti tudi na njem: pod nosom mu je tičal mogočen čop širokih in močnih brk, kakor jih imajo le malokdaj mladeniči v tej dobi. Bil je vreden potomec grofa Danijela, ki je skoraj sto let poprej v Nemškem Gradcu z veliko spretnostjo, pa tudi z veliko predrznostjo naskakoval privilegije kranjskih mest. V koliko je bil grof Oton bistroumen, ne vemo, da pa je bil predrzen in na svoje rojstvo ošaben, to je kazal pri vsaki priliki. Tudi nasproti svoji materi, kateri ni izkazoval posebne pokorščine, in zatorej je bil takoj odrinil na kongres, ne da bi bil čakal odgovora grofa Thurna na materino pismo. Ko je došel v Ljubljano, mladi grofič ni imel bogsivedi kake posebne garderobe. Na Rakovniku ga v tem pogledu niso trle skrbi; tudi mu varčna mati ni preveč denarja dajala za take reči. Ko pa je prišel na kongres, mu je sililo takoj v oči, kako je cvetla moda med kongresno mladino, in da bi ne delal sramote staremu svojemu imenu, je sklenil takoj, da ne bode zaostajal za omenjeno kongresno mladežjo. Najbolj sloveč krojač tedanje Ljubljane je bil Tadej Mühleisen. Imel je še celo s Parizom neposredne zveze, kakor je pravil vsakemu, ki si je dal meriti novo obleko pri njem. Ravno tedaj so prišle v navado ozke, sivkaste hlače, ki so bile spodaj popolnoma ozke, kakor na primer erarni pantaloni pri ogrskih polkih. K takim hlačam so nosili sivo dolgo suknjo z visokim in širokim ovratnikom, ki je iz dalje bil videti kakor konjski komat. Naš Tadej si je mislil, če druge oblačim, čemu bi sebe ne oblekel po najnovejši in najfinejši modi. Prikrojil si je vse. In neko nedeljo je tanka svoja stegenca potisnil v ozke hlačice, nožice pa v nežne šolničke, ki so bili okrašeni s še bolj nežnimi trakovi. Grbasto svoje telesce je zvil v dolgo suknjo z velikim ovratnikom in na glavo si je posadil visoko, sivo pinjo, tako da je bil vsega in vsakega smeha vreden. Tako ošemarjen je v nedeljo, s paličico v roki, katere gumb je bil pozlačen, svedral k poldvanajsti maši v šenklaško cerkev. Po končanem božjem

opravilu se je postavila plemenitaška mladina v vrsto zunaj pred katedralo, in ko so rdečelična meščanska dekleta hodila mimo, so morala poslušati neukusne opazke arogantnih aristokratov. V tej vrsti je stal — seve — tudi grof Oton Barbo in je bil eden najglasnejših. Iz cerkve je prikrevljal tudi gospod Tadej. Prevzela ga je zavest, da ga gleda in občuduje ves svet. In to ga je dvigalo in povišavalo, ko je dospel k plemenitaški vrsti. Mislil si je, čemu naj jih pozdravim, saj nisem slabše opravljen od njih. V tem sklepu ga je potrdila okoliščina, da je videl mnogo najfinejših oblek, ki so jih mladeniči nosili, a so bile z debelimi številkami zapisane v njegovi krojaški knjigi, ker še plačane niso bile. Med temi je bila tudi obleka grofa Otona. „Čemu naj jih pozdravljam, ki me niti plačali niso za delo, ki mojstra hvali?!“ In gospod Tadej je štorkljal mimo, ponosno sukal paličico s pozlačeno gumbo, a svojega dolgega, sivega cilindra se niti s prstom ni dotaknil. Nikogar ni pozdravil. Mladeniči, ki so mu bili dolžni, so to opazili z največjo ogorčenostjo. Da bi jih njih krojač ne pozdravljal, v tem se jim je videla največja nehvaležnost, nedopustna prešernost. Ker so živeli v veri, da človek, če ni plemenitaš, sploh človek ni, se je treslo vse v njih in na njih so se tresle Tadeju Mühleisnu neplačane obleke! Splošni razburjenosti je dal najživahnejšega duška grof Oton: ko je stopal ponosni krojač mimo njega, je dvignil grof svojo desno nogo in v hipu jo je zasukal nad malim možičkom, da mu je posnel visoki cilinder raz glavo. Cilinder in paličica, katere gumb je bil pozlačen, sta padla v prah in grbasti krojaček je napravljaval nepopisno komične prizore, ko je oboje lovil po cestnem prahu. Nastal je viharen krohot, množica je drla skupaj in Tadej Mühleisen, ko je bil paličico in cilinder z velikim trudom rešil izpod plemenitaških brc, jo je v ozkih svojih hlačicah odpihal kakor poparjen mlinec. Da tedanje ljubljanske policije ni bilo na lice mesta, ni treba posebej poudarjati. Od tiste nedelje je bil Oton Barbo ljubljanska imenitnost. Nekaj dni se je samo o njem govorilo po mestu in ravno meščanstvo je grofa najbolj hvalilo, ker je osramotil šopirnega krojača, ki ni hotel ponižno klobuka sneti pred plemenitaškimi gospodiči! In zategadelj je tudi tisti večer na mladem Otonu z velikim veseljem počivalo oko ljubljanskega vladike. Proti baronu Krustu je vzdihnil:

„Vi posvetnjaki ste pač srečni, ker vam je dano, pomladiti se v krepkih svojih otrocih! Mi, služabniki oltarja, pa smo stara drevesa, ki so črezinčrez obrasla z dolgim mahom!“

„Tej primeri bi ne hotel pritrditi! Vsaj vaša milost ste kakor cedra na Libanonu in vaše dušne ovčice se iz srca veselimo tega! Sicer so pa otroci včasih vse drugo, samo blagoslov božji niso!“

„Vi baron,“ je odgovoril škof galantno, „gotovo nimate te izkušnje! In naša ljuba grofica na Rakovniku tudi ne!“

Tu je zopet gorak pogled objel bodočega gospodarja na Rakovniku.

„O sebi ne govorim,“ je izpregovoril Krust, „ali vobče smem omeniti, da so otroci dostikrat v nesrečo najboljšim staršem.“

Ko ni škof ničesar odgovoril, je šepnil predsednik deželnih pravic: „Poglejte le grofa Thurna!“

„Čemu ravno grofa Thurna? Njegovo obitelj visoko čislam, baron Krust!“

„Grof Vencel, škofja milost, je vse časti vreden kavalir! To prisegam pri sveti Trojici! A otroci so mu v nesrečo, in to bodi potoženo Bogu!“

„Same skrivnosti mi govorite, baron predsednik! Zategadelj mi ni jasno, kaj mi hočete povedati!“

„Vaša milost, vi živite v svetiščih in valovi življenja, skoraj bi rekel, umazanega življenja ne pljuskajo do vas!“

„O grofici Lichtenbergovi sem nekaj čul!“ se je oglasil prošt, samo da je nekaj vmes govoril.

„Grofica Lichtenbergova,“ ga zavrne baron Krust, „ima tudi svoje slabe lastnosti. A jaz govorim o kontesi Thurnovi!“

„Moj Bog,“ je dejal škof, „saj je še skoraj otrok!“

„Bojim se, da doživimo sramotne pripetljaje in da jih preprečiti skoraj ni več mogoče. Morda bi v resnici kazalo, da posežete vmes s svojo nadpastirsko avtoriteto, kateri se mora vsakdo v deželi pokoriti!“

„Sveti Jožef nas obvaruj! Kaj se je vendar pripetilo? Le malo časa so vendar v Ljubljani!“

Tu se je sklonil baron k škofovemu obrazu: „Mlajša kontesa je zblaznela, čisto zblaznela! Za knezom Metternichom, pomislite, škofja milost, za oženjenim knezom Metternichom leta, da se nad tem spogleduje ves svet! To se pravi, sedaj se spogledujejo še samo naši ljudje; pa Bog vedi, koliko časa ostane to pohujšanje tajno pred drugim svetom?“

„In kaj pravi državni kancelar?“ vpraša škof.

„Na ulico si skoraj ne upa! Vsaj moja soproga mi je to za-trdila. Kjer se prikaže, že mu je za petami kontesa Thurnova. Da

je stvar lepša videti, pravijo, da obožuje v njem zgolj le velikega avstrijskega državnika!“

„No, vidite, baron predsednik, potem je vse skupaj gola otročarija! Saj sem si takoj mislil, pri takem otroku!“

„Otročarija! Pojdimo rajši za izdatno nianso više! Njega svetlost si skoraj z žensko govoriti ne upa, če hoče, da mu kontesa Thurnova prizanaša s svojo ljubosumnostjo. Prava sreča, da nima knez svoje soproge tu, brez dvojbe bi ji mala Radovljčanka izpraskala oči!“

„Prepričan sem, da se vse skupaj pretirava! Kaj takega se vedno pretirava! Deklica je predobro in prekrščansko vzgojena!“

„Bojim se, da bodele morali izpremeniti svoje prepričanje, škofja milost! Deklica je zaljubljena, v kneza Metternicha, in to s strastno silo prve ljubezni. Mučni prizori so neizogibni! Ali tu prihaja dvor!“

Ko sta se razgovarjala predsednik deželnih pravic in škof ljubljanski, je grof Oton Barbo molče slonel ob steni. A vsako besedo omenjenega razgovora, v kolikor se je tikal kontese Thurnove, je vlekel v se, in vsaka taka beseda ga je pekla na duši kakor živo oglje. Polagoma se mu je izgubila kri iz cvetočega lica in še celo ustni sta mu obledeli. Opazil je to baron Krust.

„Kaj ti je, Oton?“ ga vpraša z očetovsko skrbnostjo.

„Nič! nič!“ je zajecjal mladi grof, „majhna omotica, pa je že zopet prešla! Preveč nas je v sobi in zrak je slab. Ne imej nikakih skrbi!“

Dalje se nista mogla razgovarjati. Zapela je znana dvorska palica s svojim tek, tek, tek. Odprl se je vhod k stanovanju cesarske dvojice. Vstopil je cesar sam s spremstvom in s ceremonijami, kakršne so še danes v navadi na avstrijskem dvoru. Že malo poprej je bil obedničar razvrstil povabljenca v špalir in med tem špalirjem je cesar Franc v maršalski uniformi ponosno korakal ter se na vse strani lahko priklanjal. Oni v špalirju pa so se globoko priklanjali, posebno meščanje, ki so bili takrat prvič na dvoru, so obhajali v devotnih poklonih prave orgije, kar bi se tudi dandanes pripetilo, da je slučajno zopet sklican kak kongres v Ljubljano.

V obednici je cesar stopil k svojemu sedežu, potem pa je vsak bržkomogoče poiskal svoje mesto. Čudovito hitro se je vse uredilo, in ko je vladar sedel, so zasedli obenem vsak sedež. Meščani so sedeli skupaj, na čelu jim mladi župan Hradecki. Ta je hotel vse vedeti in vse znati. Tudi pri tej priliki je igral nekakega mentorja, ki se je čutil poklicanega, dajati drugim dobre nauke. Najprej je

ukazal svojemu sosеду, naj ne pozabi, da je pri cesarskih obedih strogo predpisano, da se razgovarjaš samo s sosedom na desni ali na levi, da pa ne smeš vpiti nad tovarišem, ki ti sedi vis-a-vis. Sosed, sprejemši to naročilo, je je povedal zopet svojemu sosеду, dokler niso bili vsi meščani poučeni, da ne smejo govoriti čez mizo. Hradecki je izdal migljaj, da naj se pazi na porcelan, na nože, vilice in žlice, da ne pade kaj pod mizo. Končno pa je izrekel še željo, da naj se ravnajo vsi po njem: Kar bode on počel, to naj za njim počenjajo tudi drugi meščanje. Hradecki je veljal meščanom za veliko avtoriteto na tem polju, ker se je bil udeležil dvornega obeda pri tisti priliki, ko je obiskal Ljubljano v letu 1819. prestolonaslednik Ferdinand.

Staremu Češki pa niso ugajali županovi migljaji, posebno zagadelj ne, ko ni smel govoriti s Smoletom, ki mu je sedel ravno nasproti.

„Malo bode kratkočasja!“ je zastokal sam pri sebi. „Govoriti se ne sme in morda se še jesti ne bo moglo. Pri jedi imam rad mir in čas. Vse pa kaže, da ne bo tu ne miru ne časa. In z Andrejem, ki ume francoski, naj ne govorim! Tukaj bo dosti jesti, pa kaj mi pomaga, ko je na jedilniku vse francosko povedano! Misliš, da ješ bogvekaj imenitnega, pa ješ navadno sočivje z imenitnim francoskim imenom. Andrej bi mi lahko to in ono pojasnil!“

Ker se med tem premišljevanjem ni doteknil svoje juhe, je vzel lakaj krožnik ter ga odnesel. Starega moža je to zjuzilo in kričal je za njim: „He, prijatelj, stoj no! Vendar vidiš, da še nisem jedel!“

Nič mu ni pomagalo. Lakaj je gravitetno odnesel krožnik, a ustni mu je obdal smehljaj usmiljenja ali pa zaničevanja. Krožnik z juho je ostal Češki terra incognita, kar ga je tem bolj peklo, ker mu je bila ženica posebno k duši privezala, naj pazi v prvi vrsti na juho, kaka bode in kaj bode v njej zakuhanega.

Tedanji ljubljanski župan je imel slabost, da je od lojalnosti takorekoč umiral. Absolutizem mu je bil najpopolnejši vladni sistem in cesar Franc, ki je bil reprezentant tega absolutizma, se mu je videl nekako višje bitje. Prav tako, kakor spoštuje ruski kmetič še dandanes nekaj nedotakljivega, nekaj božjega v svojem carju! Komaj je bil posrebal juho, se je obrnil z velikim navdušenjem h Galetu, ki mu je bil sosed pri obedu.

„Dobro de očem, ko se nam veličanstvo kaže v podobi svetlega solnca! V teh viharnih časih, v katerih bi lahko peli: quare

fremuerunt gentes et populi meditati sunt inania, stoji naš France kot hrast na gozdnem vrhu! Nam zvestim podložnikom je to nemajhna uteha!“

„Kaj je rekel?“ je vprašal Bernbacher Galeta.

„Cesarja hvali!“ Tu se je Gale previdno okrog sebe ozrl, da bi ga kdo ne čul. „Jaz ne vidim nič posebnega na njem. Nasprotno, vidi se mi z dolgim svojim obrazom precej dolgočasna prikazen!“

„Kak red je to, ki ga nosi okrog vrata?“

„Kak red naj bo!“ ga zavrne Gale. „Saj vendar vidiš, da mu visi pod podbradkom zlata ovca!“

Nato Bernbacherja redovi niso več zanimali: „Juha ni bila slaba! Za moj okus skoraj premalo slana!“

„Kaj boš zabavljaj: celo svoje življenje ne boš take več užil! Ti mali cmoki v njej so bili nekaj posebnega!“

„Morda so bili to pribja jajca? Čujem, da so v navadi pri dvoru.“

„Ej,“ se začudi Gale, „kje dobiš pribo, ki naj ti leže jajca v tem času?“

„Čemu bi jih med letom ne imeli spravljjenih v apnu? Gotovo so bila v juhi taka jajca, meni veruj!“

„Pustiva to,“ je del Gale ošabno, „in govoriva kaj drugega! Si videl, kako so Češki juho odnesli?“

„Videl! In obraz, ki ga je zvijal! Že ta obraz je bil vreden košarico pribjih jajc! No, gospa Eliza bo lepo godrnjala, kadar izve o tej nesreči!“

Oba poštenjaka sta bila vesela tuje nesreče.

Mladi Andrej Smole se je kakor v sanjah udeleževal cesarskega obeda. Ni mogel krotiti svojih misli, da bi se ne vračale k dekletu, s katerim se je danes zaročil. Je li jo bode mogel ljubiti v bodoče? Bode li srečno živel z njo v zakonu? Je li pametno postopal, da je v mladih letih se vezal za celo življenje? In kako bo to življenje, ko bo moral tičati pri ženici ter opuščati družbo prijateljev, s katerimi je prijetno preživel mnogo prelepih večerov! Večerov in noči! In še nekaj drugega mu je rojilo po glavi: kako mora človeku pač težko biti, v življenju zadovoljiti se z eno samo žensko! Kamor se je ozrl, povsod so mu zrle nasproti kostanjeve oči mlade Židanove matere. Gledal jih je v plamenih debelih voščenih sveč, bleščale so mu nasproti iz žarenja bogate srebrne oprave, pod katero se je upogibala cesarska miza. Nasproti so mu švigale še celo iz črne paličice, katero je ob strani stoječi obedničar dvigal,

kadar je dajal znamenja, da naj se poberejo krožniki ali pa prineso nova jedila. Menil je, da se mu vse to sanja, a če je pogledal na zlatoopravljenega cesarja, se mu je zazdelo, da je zašel v pravljico, na dvor kakega zakletega kraljiča. Ni se brigal za jedi, ne za pijačo, kar se ni povsem ujemalo z njegovo naravo; še celo svojih sosedov si ni ogledal in pozabil je bil tudi na ono odlikovanje, ki se mu je bilo obetalo poprej v cercle-sobi. Prebudil ga je glas, ki se mu je poznalo, da navadno zapoveduje.

„Andrej Francevič!“

Ker Andrej ni bil vajen takega tujega odgovora, se v hipu ni zavedel, da velja njemu.

„Andrej Francevič!“

Šele sedaj se je obrnil mladenič proti svojemu sosedu na levi. Tam je sedel mož, ki ni nosil vojaške uniforme, pa se mu je itak na vsem poznalo, da je vojak. Iz resnega, še precej mladega obraza ga je opazovalo dvojje jastrebovih oči. Naš Andrej je bil v stiski. Ogovor moža, ki mu je bil tuj kakor po rojstvu tako po mišljenju, ga je osupnil, presenetil. Izpregovoril je francosko:

„Knez Volkonski, če se ne motim.“

„Da, knez Volkonski! A ljubše mi je, če me kličete: Sergej Semenovič!“

Smole si je mislil, česa išče ta Sergej Semenovič pri meni? Oni pa je nadaljeval:

„O vašem imenu mi je govoril škofov dvorni kaplan Kutnar. Ta mi je tudi povedal, da bodete pri današnjem obedu. In tako se mi je nudila prilika, da se seznanim z vami, Andrej Francevič!“

„Čemu, Sergej Semenovič?“

„Umejem, da se vam to čudno vidi, Andrej Francevič! In v istini je čudno! Ali v svoje opravičenje bi vam vedel navesti nebroj razlogov. Prvi je pač ta, da se silno dolgočasim, in vi ste brez dvojbe take vere, da se ruski kavalir itak vedno dolgočasi, ker pri ljubem Bogu ni prav čisto za nič na svetu!“

„Delate mi krivico, Sergej Semenovič, ko mi podtikate tako sodbo!“

„Da jo imate, bi bila o večini ruskega plemstva pravična! Tako vam govori Sergej Semenovič Volkonski!“

In nadaljeval je: „Izredni nazori! Da živite na Ruskem, bi naleteli še na obilo takih nazorov! Svojih ne prikrivam niti njega veličanstvu, carju Aleksandru! Pa ostaniva pri stvari! Tu na vašem kongresu se torej dolgočasim. Kdo bi se ne dolgočasil pri ostudnem

delu, ki ga izvršuje ta Metternichov kongres. Vidite, narodi v Evropi so bili zopet zaspali; dandanes se prebujajo in prvo, kar občutijo, je potreba, da obstrižejo, da obsekajo stare svoje dinastije. Čemu bi tajili, da je na njih strani pravica, pa tudi moč? Včasih je največje patriotično delo, obsekati staro, zelenarjeno dinastijo! Kakega mnenja ste vi, Andrej Francevič?“

„Čisto vašega mnenja, svetlost!“

„Dobro! Zatorej je tako grozno dolgočasno, gledati tega smešnega Metternicha, kadar buta s svojo glavo ob neapolitanski zid. Končno pa le zmagajo ideje, za katere se bori naš dober Kapodistrija, dasi bi mu v praktičnem življenju ne dal v roke niti stotnije naših kozakov!“

Razvil mu je še nekaj svojih dekabristnih nazorov, za katere je pozneje knez Volkonski prenašal težke verige po sibirskih rudokopih, nato pa je zopet ponovil: „Vaše ime mi je naznanil kaplan Kutnar. In če se ne motim, sem govoril o tem z nekim profesorjem Zupanom! Da, da, mladi prijatelj, dolgčas je huda, huda bolezen!“

„Zakaj nimate s sabo svoje soproge, ekscelenca!“

„Kaj mi če soproga? Da bi vedeli, Andrej Francevič, kako se ženimo mi Rusi, bi po naših soprogah nikdar ne povpraševali. Soproga! Dobimo jo v hišo, kakor dobimo kravico v hlev! Ničevo!“

Da je Sergej Semenovič pri tisti priliki imel kaj domneve o bodočih svojih dneh, bi se bil moral do dna duše sramovati izgovorjenih trpkih besed! V temo sibirskih rudnikov ga je vrgla cara Nikolaja neizprosna volja; a to temo mu je razsvetljevala ena sama zvezda. Ta zvezda je bila njegova žena, katere poprej ni mnogo više cenil od kravice v svojem hlevu! Ona pa je šla za njim po trnjevih stezah, katere je Rusija odkazovala svojim zločincem, in ž njim je v vdanosti, katere je zmožna le ženska, delila vse bridkosti sibirskih ječ. Nekrasov ji je postavil bleščeč spomenik, žal, da ga spreten prelagatelj ni prestavil tudi v našo literaturo, ki ji drugače ne primanjkuje tujih, včasih zelo nepotrebnih prevodov.

Tedaj je vstal cesar Franc.

(Dalje prihodnjič.)

Janez Trdina.

Avtobiografska pisma.

Prijavlja dr. Fr. Derganc.

(Dalje.)

zmed mnogih, predragih prijateljev, s katerimi sem se seznanil v čitalnici ali znanje z njimi ponovil, omenim samo najstarejše. Gregor Blaž, po rodu Mengšan, je bil nekdanj moj součenec. Radi breztaktnosti profesorja Petruzzija je moral gimnazijo ostaviti. Pri poštnjaku Hajmanu se je izuril za trgovca. Več let je živel v gornji Italiji in podonavskih kneževinah. Naučil se je dobro več tujih jezikov. Blaž je založil Majarjevo rusko slovnico, ki pa žal ni imela zaželjenega uspeha, ker je bil Matija Majar odličen rodoljub, ali jako slab filolog. Blaž je pisal jedrne sestavke v novine in jaz ga štejem med tiste slovenske može, ki poznajo najbolje vse naše politične prilike, posebno pa ruske. Na Reki je živel že več let v dobri službi pri neki kemični tovarni. —

Prijatelj Malešević je služil v finančnem uradu. Izučil se je v zagrebški pravoslavni akademiji. Tam je bil najboljši prijatelj glasovitemu Starčeviću. Svojo samostalnost in bistrournost je dokazal s tem, da ga ta čudak ni mogel premotiti. Hvalil je na vsa usta njegova dobra svojstva, ali se je smejal ekscentričnim nazorom in fantazijam njegovim. Obsojal je strogo Starčevićevo mržnjo na Srbe in Ruse in celo na slavjansko ime. — Prijatelj Milošević je bil pop, v službi nevelike srbske srenje na Reki. Pravoslavci so imeli tu svojo cerkev in dva duhovnika. O pravoslavnih popih mislijo mnogi rimski katoličani, da so v verskih rečeh divji fanatiki, drugače pa neomikani, surovi tepci in bedaki. To mnenje je jako neumno. Jaz sem poznal bolj natanko kakih deset popov, ki so bili vsi jako pametni možje, fanatik pa nobeden. V svojih šolah si res niso mogli nabrati mnogo znanosti, ali so čitali kaj radi vsakovrstne knjige in časopise in se izobrazili kot samouki. Milošević si je pribavil z marljivim čitanjem jako znatno omiko, mogel se je kosati z vsakim katoliškim duhovnikom. Pridige je prebiral i pravoslavne ruske, pa tudi rimskokatoliške in protestantske. Te so se mu zdele

najlepše in najbolj prikladne za sedanje čase. Nas Slovence je ljubila ta blagi pop tako pristrčno kakor svoje prave rojake. Kaj rad je prebiral naše „Novice“ in „Drobtinice“. — Prijatelj Borojević se je rodil iz stare srbske rodbine v Karlovcu. Bil je upokojen častnik, in to stotnik. Že v mladih letih je začel zlagati rodoljubne pesmi, ki so jih rojaki njegovi jako čislali in se jih učili naizust. Pošiljal jih je tudi hrvatskemu „Nevenu“. Tudi Zmaj Jovanović in še nekateri drugi srbski pisatelji so rabili takrat za svoje spise hrvatske liste. Vladala je sploh najlepša sloga med Hrvati in Srbi ne le v naši čitalnici, ampak v vseh izobraženih društvih. Borojević je trdno veroval, da se povrne doba in slava Dušanovega carstva, on torej ni bil akademičen panslavist kakor vsi drugi čitalničarji. Z Borojevićem sem občeval jako intimno ne le v čitalnici, ampak tudi v njegovem stanovanju. Ta hiša je bila lastnina njegove gospe. V njej se je nahajala tudi dobra gostilnica „Aquila nera“, pri „Črnem orlu“, kamor sem šel često na obed in večerjo v društvu predsednika Suppeja in drugih prijateljev. Često sem se moral čuditi silni razliki med graničarskimi in linijskimi oficirji. Med temi smo imeli Slavjani kaj malo prijateljev. Mnogi so nas celo črtili, vsi pa so se pogovarjali i med sabo i z drugimi ljudmi po nemški. Graničarski častniki, udje naše čitalnice, pa so ostali brez izimka vsi zvesti sinovi svojega naroda. Iz njih ust sem čul prav malokdaj kako nemško besedo. Z mano so govorili vsi po hrvatski. Pa kako gladko in sladko jim je tekla materinščina! Rodili so se in odrasli v gornji Krajini, zvečine v Liki in Krbavi, koder se glasi najkrasnejša ilirščina. Tem možem ni bilo treba učiti se pravičnega jezika iz slovnice, podarila jim ga je mila mamica v domači hiši že v otročjih letih.

Ko je padel Bachov absolutizem in je zavladovalo po vsej hrvatski domovini živahno politično in narodno življenje, je dobila tudi naša gimnazija kmalu drugo, bolj veselo lice. Vsi predmeti so se zopet predavali po hrvatsko, premagani nemščini sta ostali samo dve uri na teden.

Na naš zavod je prišlo več novih profesorjev. Med njimi so bili trije znameniti Dalmatini: pesnik Kazali, zgodovinar Ljubić in matematik Bakotić. Z vsemi tremi sem se brzo sprijaznil in pobratil. Občevali smo tako intimno, da smo si povedali vse svoje politične nazore in nade in celo mnoge privatne tajnosti. Tem Dalmatinom sem vse tako verjel, kakor n. pr. pobratimu Žepiču. Pozneje se je pokazalo, da sem imel o njih predobro mnenje. Od prirode so prejeli vsi trije velike sposobnosti, značaj pa so jim izpridile itali-

janske šole, knjige in tradicije. Med sabo so kramljali kaj radi po italijanski in so trdili, da morajo biti hvaležni laškemu jeziku, ker so prejeli po njem evropsko kulturo. Sploh sem zapazil po daljšem občevanju, da jih vežejo z laško deželo nekoliko prevelike simpatije. V njih so se vzgajali vsi Dalmatinci, ki sem jih spoznal. Meni se torej dozdeva, da podloga, na kateri stoji v Dalmaciji narodna stranka, ni povse trdna in nepremična. Za ravnatelja nam je poslal hrvatski kancelar Ivan Mažuranić svojega brata Toneta. Za to službo sta se kosala in ravsala moja dva kolega Pacel in Katkić, ali duobus litigantibus tertius gaudet. Ta tertius je bil glasoviti Tone Mažuranić. Od konca nam se je kazal takega liberalca, da sem kar strmel. Govoril nam je vsak dan: „Zdaj je vse slobodno, samo kraljeve osebe se ne smemo dotakniti.“ Proti njemu sem bil jaz cel reakcionar, kajti sem mislil, da še mnoge druge reči ne smejo biti slobodne v dobro urejeni državi in deželi. Dijakom je Tone dovolil, da so si osnovali svojo čitalnico v privatni hiši. Jaz sem zaman ugovarjal in prorokoval velike nerednosti, ki se bodo godile v njej, kar se je tudi izpolnilo. Jaz se nisem protivil osnovi dijaške čitalnice, ali sem zahteval, da se namesti v gimnaziji pod nadzorom ravnatelja in profesorjev. Tudi ob drugih prilikah je pokazal Tone neomejeno svobodoljubje, kakor da je kak severnoameriški demokrat. Večkrat nam je slovesno zatrdil, ako ne bo mogel služiti po svojem uverjenju, da odstopi precej od direkcije in se vrne v Zagreb kot prost učitelj. Profesorji smo svojega novega ravnatelja malone obožavali, kajti dobili smo zdaj načelnika, kakršnega smo si sami želeli. Kmalu po prihodu je prišel poslušat mene, ko sem predaval zgodovino hrvatsko-srbske literature. Z mojim razlaganjem je bil povse zadovoljen, samo to mu ni ugajalo, da sem smatral Srbe za poseben historičen narod, ki ga veže isti jezik s Hrvati. Dejal mi je: „Srbskega naroda ni bilo nikoli. Srbija se je zvala samo ena hrvatska županija.“ Meni se je zdelo presneto čudno to utajevanje zgodovinskih faktov, ali se nisem hotel ž njim prepirati. Kmalu potem me pokliče v svojo pisarnico in mi pove, da me misli vlada imenovati za ravnatelja varaždinski ali pa oseški gimnaziji. Od mene zahteva samo to, da bom izpolnjeval natanko vse njene ukaze in ohranil službene tajne zase. Jaz mu odgovorim, da te častne ponudbe ne morem sprejeti. Gimnazijski ravnatelji imajo nalog, da poročajo skrivaj vladi o profesorjih in vseh šolskih razmerah. Taka služba je policijska, jaz pa sem se izučil za profesorja, ne pa za policijskega uradnika. Tone me je nekaj časa nagovarjal, da se podvržem želji in volji vlade. Ker

sem ostal trden na svoji besedi, ga obide nevolja ter mi reče s trpkim glasom: „Jaz vidim, da vi dobrohotnost mojo in naše vlade prezirate, e pa dobro, z Bogom!“ V isti čas se je začela prikazovati čudna izpremema v ponašanju našega ravnatelja. Prej se je razgovarjal z nami prav po bratovski, zdaj je razdril vse intimno občevanje z nami. Na stranišču smo našli večkrat kosce papirja, na katerih je bilo zapisano, n. pr.: V četrti šoli med uro nemir, ropot, v peti šoli ni bilo profesorja še 10 minut po 9. uri, v šesti šoli smeh in ropot, dasi je bil profesor notri, v sedmi šoli razlagal profesor nepotrebne reči. Zvedeli smo tudi, da hodi k vratom poslušat, kako predavajo profesorji, in da izprašuje dijake, kakovi so njih profesorji, katerega izmed njih najbolj ljubijo ali črtijo in zakaj ga ljubijo ali črtijo.

Uvideli smo zdaj, da smo prišli pod oblast pravega policijskega uradnika. Tonetovo svobodoljubje se je razkadilo kakor dim, s profesorji ni občeval več intimno kakor od konca. Postal je mrzel, oficijalen; kazal je očitno, da ni z nami zadovoljen. Ugajal mu je le še edini Makako, ki je bil najbogatejši med nami. Razmere naše gimnazije so se obrnile tako na slabo, da smo vsak dan bolj pogrešali Vidica. Obenem pa se je na Reki po oktobrskem diplomu vzbudilo madjaronstvo, ki je hrupno zahtevalo, da se mesto odcepi od Hrvatske in pridruži Ogrski. Najeti, dobro plačani agenti so prirejali demonstracije proti Hrvatom in naši čitalnici.

Jaz sem bil stopil takrat že med sotrudnike več hrvatskih listov in literarnih podjetij. V „Naše gore listu“ sem popisal primorsko mesto Kraljevico. Udeležil sem se sestave znanstvene hrvatske terminologije za zgodovino in zemljepis pod redakcijo slavnega rodoljuba in učenjaka Šuleka. V politični list „Pozor“ pa sem poročal o reških razmerah in nemirih. Udrihal sem čvrsto po lopovskih agitatorjih, ki so sramotili hrvatsko narodnost in napadali hrvatske rodoljube in njih slovenske prijatelje. Radi takega dopisa me je tožil reški magistrat višjemu sodišču zagrebškemu, ki je pa zavrglo bedasto tožbo in poučilo reški magistrat, da se smejo reški neredi po zakonu slobodno kritizirati. Odslej niso sovražili Rečani nikogar tako kakor mene. Drag jim nisem bil niti prej. Očitali so mi po pravici, da dokazujem dijakom, da je bila Reka že od nekdaj hrvatsko mesto in da prepeljujem njih sinove v hrvatski tabor. Kjerkoli sem se pokazal, so rjovelj nad mano fanatični madjaroni in se grozili, da mi bodo polomili rebra. Branjevke pa so me pozdravljale povsod z zabavljivimi italijanskimi pesmami. Z madjarskim agentom Valu-

šnikom sem imel na ulici očiteno boj. Naposled so se dogovorili nekateri mladi divjaki, da me bodo zaklali. Dva pisarja, Brajdič in Bortoloti, sta najela še deset drugih, enako mislečih tovarišev in jih privedla zvečer v krčmo „Pri beli zastavi“, kamor sem šel često večerjat. Vsi so bili oboroženi z bodali in noži, nekateri tudi s samokresi. Jaz sem bil potoval tisti dan, bila je nedelja, v Opatijo in se vrnil šele pozno po noči domov. V krčmo nisem mislil iti, po takem potu sem popil v kavarni skodelico kave ali čaja in šel potem spat. Zarotniki so me torej zaman čakali. Drugo jutro mi pove krčmar in potem i neki trgovec, ki je bival v isti hiši, v kaki nevarnosti sem se sinoči nahajal. Odslej sem se ogibal „Bele zastave“ in nisem šel po solnčnem zatonu v nobeno mestno gostilnico. Ako sem šel kam dalje, sem se vračal domov šele drugo jutro. Tudi sem se oborožil z bodalom, ki mi ga je podaril trgovec Jakić. Že prej sem si bil kupil težko batino z železno bunko na koncu. Rečani so me na cesti še vedno psovali, ali z orožjem me ni napadel nobeden, ker po dnevi ti junaki niso imeli dovolj srčnosti. Tako sem živel več let v veliki, more se reči, v smrtni nevarnosti. Res je, da sem se čuval, ali vedno sem moral biti pripravljen, da vdere kaka pijana madjarska druhal v moje stanovanje in me ubije. To sem mogel pričakovati tem bolj, ker hrvatskih rodoljubov in njih slovenskih prijateljev ni branila niti avstrijska žandarmerija, niti reška policija. Hrvatska vojaščina je z nami simpatizirala, ali je dobila ukaz, da mora biti nevtralna. Ko je besna reška sodrga napadala Strossmayerja, je stal policijski komisar, c. kr. uradnik, mirno pred gledališčem pa se je smejal in govoril: „Va ben e sempre megljo.“ Pravo čudo je, da smo ostali prijatelji Hrvatom živi v tej samotoki razbrzdanih strasti. Ali človek se res vsemu privadi. Od konca se mi je zdelo strašno neprijazno in neprenosno v taki kolobociji, sčasoma pa sem se pomiril in poslušal brez velike jeze zabavljičice in psovke, ki so letele od vsekod name. Tudi v naši šoli nisem nahajal nobenega razvedrila več. Ravnatelj me je opazoval kakor kakega nevarnega hudodelca, sosebno od takrat, ko je zvedel moje misli o svoji hrvatski slovnici, ki je postala po ukazu brata kancelarja šolska knjiga in mu dajala lepe dohodke. Dobivši jo v roke, sem se moral čuditi njeni neznanstvenosti. Za Toneta Mažuraniča je Dubrovski zaman razdelil glagole na šest razredov. On jih ni priznal in morda niti poznal ne. V tej knjigi je bilo dovolj še drugih zmot in napak. Jaz sem na kraju listov zabeležil svoje kritične pripomnje, katerih se je nabralo jako znatno število. Ta svoj izvod

njegove slovnice sem pozabil vzeti s sabo, ostal je v učiteljski sobi. Ravnatelj, ki je povsod iztikal, da bi kaj sumnega zapazil, ga dobi v roke, bere moje beležke in ga odnese domov, vrnil mi ga ni nikoli. Od takrat ni skrival več svojega strastnega sovraštva proti meni. Črtil je tudi Pacela in Jelačiča in od konca vse tri Dalmatince, ali tako srdit kakor name ni bil na nikogar.

Tone Mažuranić je prejel od prirode vsa svojstva za policijskega uradnika, za učitelja gimnazijske mladeži pa komaj pol slabega talenta. Hotel je veljati za velikega latinista in je razlagal latinščino v tretjem in četrtem, največ še v petem razredu. Dijaki se niso od njega ničesar naučili, pozabili so še to, kar so prej znali. Hrvatski jezik pa je poznal jako dobro. Znane so mu bile mnoge narodne besede, katerih drugi hrvatski filologi niso nikoli čuli ali čitali. Ali znanstvena jezikovna pravila so mu ostala večna tajnost, o stari slovenščini ni imel nobenega pojma. Prav dobro je govoril Tone tudi italijanski jezik, kar so mi potrdili vsi trije Dalmatini, ki so bili mnogo bolj večji italijanskemu nego hrvatskemu jeziku. Ali glavna odlika Mažuranićeva je bila njegova ekonomična sposobnost. Svoj denar je znal tako premeteno obračati, da mu je nesel stotere obresti. Služba mu je dajala le skromne dohodke, ki so se pa v njegovih rokah bujno pomnožili. Ko je umrl, je ostavil skoro 70.000 gold. gotovine. Jaz mislim, da v vsej avstrijski monarhiji ni bilo ni pet pedagogov, ki bi bili umeli tako gospodariti s svojimi denarji. Ni torej čudo, da se je prikupil našemu ravnatelju najbolj bogati Makako, kajti dal se je narediti ž njim kak pameten „gšeft“.

Na koncu šolskega leta je priredil dvorano za svečanost po ukazu ravnateljevem baš ta Makako. Postavil je vanjo cesarsko črno-žolto zastavo, ni pa se pobrigal, da bi ji pridružil tudi narodno zastavo. Kakor Makako ni maral rodoljubnih znamenj zdaj niti Tone Mažuranić. Ko bi se bila morala svečanost začeti, so izjavili naši dijaki, da ne gredo v dvorano, ki je brez narodne zastave. Korakali so semtertja po hodniku in se jezili. Zaman jih ravnatelj prosi in zaklinja, naj ne delajo te sramote njemu in zavodu. Ali razkačena mladež se nikakor ni dala pregovoriti. Ta čudni zvršetek šolskega leta je imel precej resne nasledke. Policija poroči škandal deželni vladi in toži mene, kakor da bi bil jaz napotil dijake na to nezakonitost. V njeni prijavi je bila perfidna laž, da dijaki zato niso hoteli iti v dvorano, ker so zagledali v njej črno-žolto zastavo. Deželna vlada izroči vsó stvar kr. sodišču, da jo preišče in krivce kaznuje, učiteljskemu zboru pa začne pošiljati stroge opomine, da

profesorji ne smejo pozabiti, da so kr. uradniki, ki so prisegli državni oblasti pokorščino. V teh opominih se je med vrsticami lahko čitalo, da je nahujskal dijake kak profesor. Bil sem uverjen, da me je ovadil ravnatelj bratu kancelarju v privatnem pismu za krivca, in ta moja misel se je kmalu potrdila. Ko nas pozove kr. sodišče predse, sem mu povedal vso resnico. Zatrdil sem odločno, da o demonstraciji proti črno-žolti zastavi ne more biti govora, kajti dijaki niso ostali zunaj radi nje, nego zato, ker poleg nje ni bilo narodne. Kriv pa nisem jaz, kakor misli vlada, nego tisti, ki je dal prirediti sobo brez narodne zastave, namreč ravnatelj. Sodna preiskava se zvrši brez kazni za dijake. Moja izjava pred sodiščem pa se izroči gimnazijski direkciji!!! Mažuranić skliče učiteljski zbor in mu oznani zdaj očitno, da dijakov ni nahujskal nihče drug nego jaz. Dokazal je to svojo lažno trditev z raznimi glupimi frazami in sumnjami. Tožba njegova se spiše, pod njo pa se podpiše ne le sam tožnik, ampak tudi učiteljski zbor. Podpis mojih kolegov ni mogel pomeniti nič drugega, nego da so oni ali sotožniki Mažuranićevi ali pa vsaj priče, da smatrajo njegovo ovado za resnično. Kako so se vedli o tej priliki predragi moji dalmatinski pobratimi? Ljubić mi je odkrito priznal, da igra učiteljski zbor v tej aferi jako žalostno in sramotno vlogo. On se je podpisal, ker bi ga bil sicer ravnatelj kruto preganjal in ga lahko tudi strmoglavil po bratu kancelarju. Tudi Bakotić se je silno sramoval, Kazali pa je stopil zdaj ostentativno na Mažuranićevo stran. Bil je suplent in človek slabih pozitivnih vednosti. Hotel se je vladi prilizniti, da bi ga potrdila za profesorja brez izpitov.

(Dalje prihodnjič.)

Večer na morju.

„Nina mia son' barcarolo . . .“
v tiho noč zveni,
tu smo z našo dobro voljo,
kje si, ljuba ti?

Ah, da bila bi pri meni,
na morjé bi šla,
po vodáh morjá zelenih
s čolnom švigala . . .

V dalji tam morjá megleni
bi se vstavila
in v ljubezni si ognjeni
bajke pravila . . .

— Nina mia son' barcarolo —
več se ne glasi,
kam smo deli dobro voljo,
kje si ljuba ti?

Petruška.

Poslednji dnevi Štefana Poljanca.

Literarna povest.

Spisal Ivan Cankar.

(Dalje.)

V.

seh pripovedovalcev veliki mojster in učitelj, Miguel Cervantes, je imel navado, da je prekinil povest natanko v tistem trenutku, ko je bila najbolj zanimiva. Človek drži knjigo z obema tresočima rokama, bere z bleščecimi očmi, stisnjenimi ustnicami, namršenimi obrvmi — toda glej, nenadoma je ceste konec; ko je človek najbolj hitel, se je zaletel z glavo ob steno. Povest je „kakor odrezana“, pravi Cervantes; tam stojita srditi Biskajec in hrabri vitez iz Manche, stojita v sedlih, dvoje silnih mečev se bliska v solncu — le sekunda, kaj sekunda, le pol sekunde in odločena bo usoda življenja in slave najslavnejšega viteza. Toda meča se bliskata, bliskata se, poglavja pa je konec in Cervantes začne pripovedovati o stvareh, o katerih ga nihče ni vprašal in ki bi sodile na vsako drugo mesto, le ne tja, kamor jih je bil iz gole hudobije postavil.

Ta mojstrova navada je dandanes jako razširjena. Iz mnogoterih vzrokov, deloma trgovske, deloma umetniške nature. Pripovedovalec, ki je drugače dolgočasen, vzdrami s to finto zaspano zanimanje, ker ga s svojo umetnostjo ne more vzdramiti; pripovedovalec, ki ni prebavil snovi ter se zapleta vanjo kakor v mrežo, skače od junaka do junaka, iz kraja v kraj in ne ve, kje bi prej gasil; pripovedovalec, ki je nagnjen bolj na praktično stran in ki „nadaljuje“ brez strahu pred grehom, mora biti zanimiv in ravna cesta ni zanimiva. Lahko pa se tudi zgodi in celo zgodilo se je, da je zgodba sama in njena umetniška ideja zahtevala mojstrov trik; zgodilo se je, ampak slučaja se ne spominjam natanko.

Jaz ne maram te šege in se je nisem poslužil še nikoli. Tudi danes bi tega ne bil storil, če bi ne bil naravnost prisiljen. Štefan Poljanec stoji pred durmi in posluša korake, ki se bližajo. Trenotek čisto gotovo ni tako zanimiv, da bi ga bilo treba še s posebno finto izluščiti iz okvira ter ga postaviti kot imeniten mejnik ob cesto te

zgodbe. Tudi tisto, kar se bo vršilo, kadar se odpro duri pred Štefanom Poljancem, ni prav nič zanimivo in pomembno; narobe, tako vsakdanje je, da me je skoro sram pripovedovati. Ampak v tistem kratkem hipu, ko je čakal Štefan Poljanec pred durmi, se je pripetilo nekaj tako posebnega, za to zgodbo tako odločilnega, da bi bilo brezvestno in škodljivo, če bi brez vseh nadaljnih besed odprl duri ter sunil Poljanca v izbo.

Pripovedovalce, posebno slovenske, doleti včasi nezgoda, da se jim junak pod rokami izpremeni. Včeraj je bil še najhujši falot, danes je spoštovanja vreden angel; nenadoma, brez vzroka se je izvršila izprememba; pisatelj je bil spoznal po božjem razsvetljenju ničvrednost tega sveta ter je prevzel poboljšanje človeštva v lastno režijo. Tudi govornica junakova se čudovito izpreminja; zdaj je njegov slog poganski, zdaj krščanski in nazadnje Bog vedi kakšen; če bi ne jecljal, ali če bi se ne pridušal, bi ga človek kmalu zgrešil in zamenil. Prišla je velika nadloga nad pripovedovalce. Lepo življenje so živeli nekdanj: tepec, lump, krvolok, trdosrčen oče, lepa hčerka, krepek ljubimec, ljubezen, prepir, žalost, obup, junaštvo, sreča, „in tam se igra dvoje rdečeličnih vnukov in mati, s solzami radosti v očeh“ — to so bile figure na semanjskem gledišču in pripovedovalci, ki so živeli lepo življenje, so pušili v miru svojo pipo, držali so v spretni roki vrvice, da so se vrteli spodobno oblečeni polišinelci, in občinstvo je jokalo. Toda čas je rasel in zmerom večji je bil; odgrnil se je temni zastor in iz daljnih krajev je posijalo solnce na naše poljane. Roka, ki je držala vrvice tako spretno, je polagoma omahnila, spodobna obleka polišinelov je ogoljena in razcefrana; občinstvo pa se joka še zmerom. Ne več Krjavljev, ne Nandetov? Ne več; bili so in ni jih več; njih žalostne sence hodijo po svetu in tožijo z občinstvom vred in slone objokani na njegovih prsih! O, ni čuda, da so objokani! Živeli so nekoč, ljudje so bili od mesa in krvi in z nebeškim veseljem jih je gledal človek na semanjskem odru. Toda roka je omahnila, umrli so polišinelci in duhovi hodijo po svetu. Da bi bili duhovi! Kje je njih glas, kje njih obraz? Misli sem zmerom, da je duh vsaj za silo podoben telesu, kateremu je ubežal, ampak Nande niti zlodeju ni več podoben in Krjavljev se je izpremenil, da bi ga rodna mati ne spoznala. Krepko so stali nekoč, od prvega do zadnjega diha isti stari, ljubeznivi znanci, ki jih je srečal človek tolikokrat in ki jih je zmerom enako ljubil. Ali izpolnil se je čas, prišla je nadloga nad pripovedovalce in prišlo je pohujšanje. Krjavljev se je postaral in je umrl, Jurčič mu je postavil lep

spomenik na gomilo. Ne več polišinelov — ljudi, žive ljudi drži zdaj roka na vrvi; in to je sitno opravilo. Polišinel je bil bitje, ustvarjeno enkrat za vselej, natanko določeno, na veke neizpremenljivo; na prsih je imel tablico, kjer je vsakdo lahko razločno bral: „To je Krjavelj, ker preklinja!“ — „To je Nande, plemeniti rokovnjač!“ — „To je Karel Moor —“ in „To Rinaldini!“ — Vsaka zamena je bila nemogoča. Človek pa ni polišinel, temveč tako neenostavno, muhasto zverženo bitje, da si ubogi semanjski direktorji niso vedeli pomagati z vrstico, ki jim je služila toliko rodovitnih let, ter so posegli po zadnjem obupnem sredstvu. Takrat je prišla v dežel psihologija kakor kuga in je razsajala tako neusmiljeno, da sem celo jaz, njen bolnik, z resničnimi solzami objokaval polišinelovo smrt. Kje si, Krjavelj? Kje si, Nande? Kje ste vi vsi, neusmiljeni očetje, krvavi spletkarji, kje ste čednostne Marjetice? Sence so stopile na vaš blagoslovljeni oder. Klavrne sence, brez svojega obraza, brez svojega glasu, v megli omahujoče! V polišinelih se je pretakala gorka kri umetnika, ki jih je držal na vrvi — v sencah, usurpatorjih, se ne pretaka kri živega človeka, kakor bi bilo potreba in kakor je bila namera, tudi ne kri umetnika, zakaj umetnika ni, temveč pretaka se vrag vedi kaj, le ne življenje. Cmeri se, potvora, brez vzroka, vriska brez vzroka, brez vzroka naposled umrje in nobene solze za njim. Nobene solze, zakaj soroden ni bil ne meni, ne tebi, stotero obrazov je imel in nobeden ni bil resničen.

Čemu pa bi se jezil zaradi teh stvari? Štefan Poljanec je moj človek in vse drugo me nič ne briga. Toliko pa lahko pravim: nobena klavrna senca v najbolj klavrnih zgodbi se ni v tako kratkem času tako korenito izpremenila, kakor se je izpremenil Štefan Poljanec, ko je stal pred durmi ter poslušal korake, ki so se bližali. Drugim pripovedovalcem se pripeti nezgoda, da se jim izpremeni junak po govorici, po duhu, po značaju; Štefan Poljanec pa se je izpremenil celo v obraz, tako močno izpremenil, da sem ga komaj sam spoznal. Kar je drugače samo tehniška nerodnost slabega pripovedovalca — tukaj je gola resnica. Gospod Valentin je rekel, da je spoznanje prvo poglavje smrti; in Štefana Poljanca je bilo obsenčilo spoznanje, smrt je bila zapisana na njegovem čelu.

Duri so se odprle, v mračni predsobi je stisnil Štefan drobno, gorko roko in je stopil v izbo. „Dober večer, Matilda!“

V izbi je gorela svetiljka tako dremotno; da je razločil Štefan komaj beli obraz poleg sebe. Zdelo se mu je, da so oči objokane in da so lepe ustnice blede.

„Vedela sem, da prideš.“

Sedel je na zofo in je uprl dlani na kolena.

„Ni bilo tako gotovo, Matilda, ni bilo tako gotovo. — Človek, ki prihaja v leta, mora računati s praktičnimi razmerami. Časi se izpreminjajo, doba prehiteva dobo in gorje mu, kdor ostane zadaj. Ali poznaš gospoda Valentina?“

Matilda je sedla poleg njega in mu je gledala v obraz s strmečimi očmi. Nato je vstala, privila je svetiljko ter vzdignila senčnik.

„Ali si ti, ali nisi? Po besedah te ne poznam, komaj da te poznam po glasu in licu!“

„Posveti, Matilda! Tudi jaz sem radoveden, kakšen je človek, ki je bil včeraj še poet iz tiste lepe, nedavno izumrle družine in ki danes že računi s praktičnimi razmerami.“

Pogledal je v ogledalo in se je zadovoljno nasmehnil.

„Dobro! Jako dobro! — No, Matilda? Tvoje oči so objokane.“

„Ali si prišel gledat moje solze? Verjemi, da me je sram; jutri se že morda posuše.“

„Tako je prav. Jaz sem jokal zaradi tebe dalj časa in tiste solze so bile prav tako brezpomembne, kakor so tvoje. Človek mora računati s praktičnimi razmerami. Jaz ležim na smrtni postelji, Matilda.“

„Tudi meni se zdi.“

„Tvoje oči so bile bistre od nekdanj. — Čuj, Matilda! Ali se spominjaš tistih časov, ko sem te ljubil po trubadursko? Vsi smo takrat tako ljubili, vsi smo bili poetje, z verzi in brez verzov. Sanjači smo bili, hrepeneči v neskončnost in v solnce, zato ker je bilo naše življenje tako tesno in temno.“

„Zdaj poznam tvoj glas.“

„To je zaradi živahnih spominov. — Žalostno je bilo naše življenje, ampak nikoli se ni porodila tako žarka luč iz noči kakor tedaj, ko smo zapeli v nižavah pesem o hrepenežju, ki se bo glasila v večnost. Ti sama, Matilda, si slišala to pesem in ne boš je pozabila nikoli, kakor je svet ne bo pozabil. Pesem ti je bila pogodi, našega življenja pa te je bilo strah. Vsi smo ti peli pesmi, jaz najslabše, vsi smo koprneli k tebi, jaz najbolj, ampak ti si bila daleč, najiminitnejši pevci so umrli na potu, drugi, mlačnejši — uvažujejo praktične razmere.“

„Govori krščansko, Štefan!“

„Oprosti, zmotili so me živahni spomini. — In zdaj ti oznamim, Matilda, da je tista doba za zmerom pri kraju. Jaz sem med tistimi,

ki uvažujejo praktične razmere (začel sem že in mislim, da pojde), in vprašam te slovesno: Matilda, ali hočeš z mano uvaževati praktične razmere?"

„Kaj so storili s tabo! — Prej nisi mogel tako govoriti; laž je v tvojem glasu.“

„Nič laži; saj nisem Petrin. Ali veš, Matilda, da nisva midva nič drugega nego navaden plagijat? Midva in z nama Petrin? Vprašal sem te že enkrat: ali poznaš gospoda Valentina?"

„Poznam ga.“

„Povej: ali zaslediš kako podobnost med nama? Poglej natančno: na obrazu, v pogledu, v glasu?"

„Čemu vse to? Zakaj si prišel s takimi besedami? Mislila sem, da si blag človek.“

„Boga mi, da nisem blag človek! — Ampak če govorim po pravici, me je ta nova manira že precej utrudila. Preblizu so še spomini in tudi ti si še preblizu mojim očem in mojemu srcu. Začel sem prav pošteno uvaževati tiste razmere in kadar se malo privadim, pojde brez velikih težav. Za zdaj pa mi dovoli, da si malo odpočijem. — Lepa si, Matilda!“

Žalost je bila na njenem obrazu; gledala je nanj s sočutjem in strahom.

„Glej, Štefan, sam si vedel, da sem te imela zmerom rada. Zakaj nisi prej prišel? Nič mi nisi bil bližji kakor jaz tebi in ti sam si bil, ki si zmotil moje oči. Mojega srca nisi zmotil.“

„In vendar so bile objokane tvoje oči.“

„Zakaj se ozira na moje okno, kadar gre mimo? Zakaj ji stisne roko, kadar gre mimo? Zakaj me je prosil odpuščanja s solznim glasom in zakaj je pokazal, da je slab igralec? Mojega srca ni rani, ni mu treba odpuščanja!“

„In spet so solzne tvoje oči!“

„Lahko mi je; več je veselja v teh solzah nego bridkosti.“

„Sedi h klavirju, Matilda, in zaigraj!“

Trpljenje je trepetalo v njegovem glasu.

Matilda je igrala. On je slonel na zofi in je zatisnil oči; Bog vedi, če je slišal pesem. Zvoki so utihnili in vzdramil se je.

„Daleč je še, daleč, Matilda! — Preblizu je še preteklost in ti si še preveč podobna tisti, ki so jo ljubili poetje. Bolj pridno se moram učiti; začetek ni bil slab, ampak takoj so me zmotili spomini. Kadar pridem k tebi, ne odkleni nikoli več klavirja.“

Vstal je, zapel si je suktno in je vzel klobuk.

„Hotel sem samo videti,“ je govoril hitro in jecljaje, „samo videti sem hotel, če bi bilo mogoče, da bi s tabo — da bi s tabo uvaževal praktične razmere. Morda se bo dačo napraviti. Nocoj te nisem vprašal o ljubezni, o vseh teh lepih rečeh; pozneje, Matilda, pozneje. Zdaj sem, glej, precej slabo oblečen in tudi druge praktične razmere — ne bilo bi praktično, da bi zdaj govoril o ljubezni. Pozdravi teto! Kje pa je teta? No, Bog s tabo!“

„Tako se poslavljajš?“

Tedaj pa je padel Štefanu Poljancu klobuk iz roke, stopil je k njej, da sam ni vedel kako, in jo je poljubljal s pekočimi ustnicami.

Ko je hitel po temni ulici v noč, se je bil s pestjo po čelu.

„Kaj ni mogoče ubežati?“

V svitu svetiljke je ugledal svojo senco na zidu in zdelo se mu je, da je švignil mimo gospod Valentin in da se je pritajeno zasmejal.

(Dalje prihodnjič.)

Kaj veš . . .

Kaj veš, kako se razplāče vihar
nad velim jesenskim lesom?
Za bliskom blisk, za udarom udar —
in vrhi se klanjajo mračnim nebesom . . .

Kaj veš, kako morje vzkipi
in v dnu spodkopuje bregove? . . .
Stoletne skale v prah razdrobi
in dalje nad njimi vali valove . . .

Ah, da vihar sem uničujoč,
zaplakal bi v gozdnem šumenju,
vso žalost zakril bi v črno noč,
potopil v polnočnem tuljenju . . .

In da sem peneč se morski val,
vzkipel bi v vihnem hrumenju,
ves svet in sebe bi v grob dejal,
izginil v brezmejnem pozabljenju . . .

Spitignjev.

Črtice o burji.

Spisal dr. H. Dolenc.

(Konec.)

akor sem že omenil, divja burja najhuje na Izercah in naprej doli proti Vipavi, posebno še na ovinku, predno se prične ravna cesta, to je pri Uršičevi ogradi. Ti mesti sta znani, ker se ju ne morejo ogniti tisti, ki hočejo naprej po veliki cesti. Pešec se ju ogne, ako krene iz Šentvida proti Podragi in od tam naprej korači čez Manče proti Vipavi. Zakaj da se ni že zdavnaj cesta čez Manče in Podrago v tak stan postavila, da bi se moglo po njej priti tudi z vsakim vozom do Šentvida in nasprotno od Šentvida do Vipave, je tudi tajnost merodajnih oblasti. Imel bi dosti gradiva, ko bi hotel naštevati vse silovitosti, s katerimi se je burja na Izercah in naprej doli proti Vipavi izkazala. Pravim, da ne pomnim pogovora o burji po Vipavski dolini, da ne bi bili prišli na vrsto dogodki na teh krajih in v novejšem času tudi na presekani cesti. To mesto je nastalo, ko so državno cesto od Šentvida navzgor preložili bolj pod Nanos in s tem lep del Vipavske doline odtegnili prometu. Pravijo, da izgovor je dober, makar če je leskov, in to si mora vsak misliti, ko sliši, da se je to zgodilo iz strateških ozirov in se zatorej ni izpeljala nova cesta od Lozic naprej čez Grabne in dalje proti vrhu. Stara cesta bi bila s to progo še veljala do Lozic, šla bi bila od tam naprej tudi še po obljudenih krajih in se ognila strašni samoti, dolgi napetosti in veliki nevarnosti pred burjo, ki obstoji sedaj na presekani cesti bolj nego kjerkoli do Vipave. Menim, da cesti s Turjaka doli do Pijave gorice in od Čuka doli do Šentvida ostaneta neizbrisni pegi izdelovateljev cest devetnajstega stoletja. Predno me spremi čitatelj po tej cesti doli, da mu povem o vsakem najbolj markantnih mest dogodbe, posegnem dalje nazaj, ko je obstala še stara cesta čez strmi klanec Rebrnice.

Na Razdrto je prijahal eskadron huzarjev in po kratkem počitku se odpravljal naprej proti Laškemu, torej proti Vipavski dolini. Svarili so na Razdrtem poveljnika, naj ne gredo naprej v dolino pri taki burji, ki je tistega dne vihrala. Posebno tedanji župan, iz

francoske dobe odlikovani Kavčič, je imel pogum, poveljnika opozoriti na njegovo odgovornost. Poveljnik se je pikro izrazil proti svarilcu in dostavil, da ga ni vremena in posebno ne sape, ki bi huzarje pristavila. Odjahali so, in še predno so bili na Lozicah, sta se dva huzarja ponesrečila. V Ajdovščino, kjer so imeli štacijo, jih je prišlo še ne polovico in v Gorico pa le krdelce, večinoma brez vsake oprave. Tam so se sčakavali cele tri tedne, predno so dospeli za njimi izgubljeni s konji in brez konj in dokler so za njimi pripeljali pogubljeno opravo, katere se je nabralo po dolini štirinajst voz. Dostikrat sem poslušal v zimskih večerih posameznosti tega marša, žal, da jih ne pomnim več. Meni in še sploh med ljudstvom je pa ostalo to v spominu, da pogubljenih reči z ostanki razbitih voz eskadrona se je naložilo štirinajst voz. Na Razdrtem ni burja še prehuda, ali da je spojena z metežem, tedaj postane nepremagljiva. Na Žingarici se cesta lomi med Pivko in Vipavo. Vsaj med navadnim svetom to velja in sleherni Vipavec bo rekel, da je na Pivki, ko prekorači Žingarico. Ta preval ceste je znamenit tudi radi tega, ker se na njem voda čredi med Črnim in Adrijanskim morjem, enako kakor vrhu Smolevega na Tržaški cesti, kjer se prevegne proti Senožečam. Žingarica je pri hudi burji, spojeni z metežem, nepremagljiva. Rajnik Bajc z Razdrtega, svoječasni orjak, ki je pred nekimi leti preminil v štirinosemdesetem letu svoje dobe, ta mi je večkrat kazal mesto, kakih petdeset korakov pod vrhom Žingarice, kjer sta se on in pokojni Klanfar, tudi korenjak iz iste vasi, ki je učakal devetdeseto leto, morala vrniti v Vipavsko dolino, dasi sta bila oddaljena od Razdrtega le še dobrih pet minut hoje. Nista mogla zmagati črez vrh, toliko je snega bilo nanesenega in s tako silo sta se burja in sneg vanju zaganjala. Že stari mož je postal ves živahen, ako se mu je oporekalo, da ne govori istine, in se skliceval na priče v Zvanutovi gostilni, ki je prva v Vipavski dolini in v katero sta se on in Klanfar vrnila po hudem trpežu. Na Čuku se pričinja nova, v Vipavsko dolino izpeljana državna cesta. Pod Šumljakom, primerno sredi pota med Razdrtim in Šentvidom, se nahaja presekana cesta. Ime odtod, da se je vogal, okrog katerega je izpeljana cesta, presekal, češ, da se bo skozi presek vozilo pri hudi burji, ki tukaj razsaja kakor ne v celem klancu. Med silno dosti budalostmi, ki se nahajajo na tej cesti, je ta presek, bi rekel, „triumf“, kajti pri hudi burji drevi ravno skozi ta presek taka moč, da niti človek ne preleze skozi, kako pa naj preide voz. Jaz omenjam tega kraja, ker ima, dasi ne dolgo obstoječ, precej nezgod na

rovašu. Kot komičen prizor naj navedem popotovanje majhnega cir-kusa. Ni se dal pristaviti na Razdrtem in tudi za svarila iz doline gori došlih ljudi se ni zmenil, ampak liki pogumni huzarji se je pomikal na treh vozeh v Vipavsko dolino. Njemu se je pridružil popolnoma hrom mož, ki je imel na štirih kolescih zelen, že razsut zaboj, v katerem je tičal sam in opica. Vlekel je to konjiček tako reven in sestradan, kakršnega jaz še nisem videl. Čudeno je bilo že to, da je ta cela karavana srečno prišla do Šumljaka. Tam so cirkusovi eksperti spoznali, da okoli vogla na presekanih cesti ne pridejo. Izpregli so torej konje, poprej pa še vozove na kraju ceste s vrvmi navezali na drevje in se umaknili z lepo Olimpijo na Lozice. Popotnik z opico se pa ni pristavil in na voglu pod presekom je treščilo voziček z zabojem ob cestni zid in zasulo človeka in žival z deskami. Šele po hudem naporu so mogli cestniki hromega človeka rešiti, kajti opica ni dala do voza. Žive ostanke tega v resnici drznega podjetja je dobilo županstvo v preskrbo, leseni ostanki so pa bili še precej časa na cesti. Olimpija je čez dva dni že nastopila v Vipavskem trgu in je bila ne malo razžaljena, ko ji je nekdo povedal, da jo v Ljubljani za Francko poznajo.

Od presekanke ceste do Izerc je še dosti mest, na katerih pri hudi burji nista varna ne človek ne vprega. Vendar se je nadejati, da pride, kdor je srečno preстал presekanoko cesto, tudi še do Izerc, seveda pod vselej veljavnim pogojem, da burja enako razsaja po dolini kakor višje gori in po rebrih. O tem bi bilo dosti povedati, ali jaz se v take podrobnosti ne morem spuščati, ker bi bil to bolj predmet strokovnjaka nego pripovedovalca. Torej od Izerc naprej pa primerno do Loške ceste se kar vrstijo opasna mesta. Posebno hud je tudi ovinek pri Uršičevi ogradi. Tega imajo gotovo še v spominu ljubljanski kramarji, kateri so pred nekimi leti se vračali z vipavskega semnja. Oba voza jim je obrnilo. Morali so dobre pol ure peš do Šentvida po pomoč. Pomoč je prišla. Najboljši junaki so pripeljali še tretji voz, da bi se bilo prekladalo in lože vzdigovalo. Zaman! Ničesar niso odpravili. Z verigami so priklenili vozove k drevju ob cesti in tri dni so kramarji dobro živeli v Šentvidu brez skrbi, da jim kdo drugi, ako ne burja, kak zaboj odnese.

Pri burji je zelo pravilno, da je vse priklenjeno, privezано, sploh zavarovano. Ako ti klobuk vzame in si tako srečen, da ga še enkrat v roko dobiš, dobro ga poprimi, da se ti ne dogodi, kakor se je že meni in marsikom drugemu, namreč da ti burja klobuk iz roke izpuli in ga potem nikoli več ne vidiš. Sploh pa si ni

misliti klobuka, ki bi bil tako točno ob glavi narejen, da bi pri burji neprivezan z ruto ostal na glavi. Še nizka kapa ni prav varna, klobuk boš pa malokdaj videl na hudi burji, ne da bi ga tiščala čez glavo doli ruta, ki je pod brado na trdo zavezana. Dandanes po naši deželi ni več posebne razlike v noši. Sejmarji ponajveč oblačijo ljudi in ti malo ločijo posamezne kraje. Nekdaj — in ni dolgo tega — je bilo to drugače. Vipavci so se še dolgo držali domačega sukna in v domači dolgi haljini je priropotal z burje v vežo in si tam otepal črevlje, ako je sneg nanašala, in otresal obleko in navadno s klobukom v roki pristopil k ognjišču, po katerem in okrog katerega so se preje došli že grelji. Taki prizori so bili navadni ob mraku in v hišah, ki so imele obširno ognjišče in gorak govejski hlev, v katerem je bil človek dobro zavarovan pred tulečo burjo, ko se je šlo k počitku. In pri taki priliki smo se mi mladi navzeli pripovedek o burji in zimi. In izlepa ni prišel drug razgovor na površje. In to ostane človeku za vselej. Ljudje, ki so pripovedovali, opombe, ki so jih izkušenci delali, in — do česar je vselej prišlo — lovski primerljaji o burnem vremenu: vsega tega človek nikoli ne pozabi in rad se zamisli v to neskrbno dobo svojega življenja, in torej je tudi verjetno, da burjo še dandanes pozdravlja kot staro prijateljico, ki mu je k marsikateri neizbrisni zabavi pripomogla.

VIII.

Kar sem doslej pripovedoval o burji, gotovo ne vpliva na čitatelje prikupljivo. Morda sem koga celo toliko oplašil, da si ne želi nikdar se seznaniti z njo. Toda sila ni nikdar prikupljiva reč ali vsaj na videz ne uganja šal. In vendar se čuje pri pogovorih o burji tudi dosti smeha. Le si predstavljajte neokretnega človeka, ki nima navade, da bi kdaj bolj hitro stopal, pa ga burja na kakem zbrisu od zadaj poprime in ga vidite tako urnega proti svoji volji, da vam ta prizor za vedno ostane v spominu. Ne ostane sam, kdor o takem prizoru pripoveduje, in navaden je izrek, da burja vadi lenuhe hitro stajati, kadar jih ima pred seboj, in vreče nositi, kadar se proti njej pomičejo. Tudi Ribničan ima burjo v svojih pandektih. Gorje mu je bilo, ko ga je zasačila, ko sta s kljusetom s suho robo po svetu taval. Po Krasu in tudi po Vipavski dolini sem vedel za več mest, na katerih se je leta in leta poznalo, da se je ondi suha roba ponesrečila. Neki Levstik iz lončarske dežele mi je pravil, da mu je nekoč burja v Globovniku voz prevrnila in da je tako za-

hreščalo, da je menil, da se je svet pretrgal. Burjo na Gabrku je pa Ribničan takole stigmatiziral: „Burja na Gabrku ali muče, ali suče, ali pa meče.“¹⁾

Ker smo že na Gabrku in pri bolj šaljivem razmotrivanju o burji, naj tudi povem, da je bila burja za nekatere ljudi produktivna. Gabrci, posebno pa Senodolci so si prejšnje čase, ko je za ves promet služila le državna cesta, malokdaj kupili kako pokrivalo. Po vsaki veliki burji je šla množica nabirat, kar je burja potujočim otela. Ne samo kape in klobuke, tudi rute in celo plašče so našli po zatrepih in obraslih dolinah. Kdor tega ni vedel in je prišel v Senodolih v vas, videlo se mu je kar čudno, s kakimi pokrivali so otroci pred njega prihajali. Spominjam se, da nam je neki Butec, ki je bil posebno dober gonjač in sploh spreten človek za vsako delo, samo za resno ne, nekoč s cilindrom na glavi prišel nasproti in nam, ko smo se nasmejali, povedal, da je po zadnji burji devet klobukov nabral.

Omenil sem že, da pri pogovorih o burji imajo važno besedo tudi lovci. Da je zajec pri taki priliki glavni predmet, se ob sebi razume. Dosti bi se dalo pisati o dogodbah z zajcem ob hudi burji. Kakor neka posebnost se omenja to, da zajec čepi o burji ravno na zbrslih, to je na mestih, na katerih se burja najbolj zaganja. To je istina in kmet ugiblje, da se zajec radi tega na zbrisu potisne, da ga sneg ne zakrije. Po svojih skušnjah bi pa rekel, da se zajec po zbrslih radi tega nahaja, ker ga zjutraj s paše gredočega burja na zbrisu zasači in tako omami, da se kar potisne za kak kamen in tam obsedi. Vselej se pa tako položi, da burja po njemu brije in mu ne zahaja pod dlako. Z zajcem o burji sem sam doživel komičen prizor. Šla sva z lovcem ob dnevu na lov in imela sva pse gonjače. Burjica je že vihrala, ko sva šla zgodaj od doma, in kakor že prigovor pravi in kar je v resnici navadno: z dnevom je burja rasla. Okolo devete ure je že tako razsajala, da ni kazalo kakor vrniti se proti domu. Doli po nekem jarku smo se potikali lovca in psi. Kar izpred nas zdrkne zajec proti golemu robu in psi se zapodijo za njim. In kaj se zgodi? Ko pride zajec na goli rob, ga burja pobere s tal in prenese čez rob, in primerno enako se je zgodilo s čveticico psov. Niti misliti ni bilo, da bi se za zajcem pomerilo, kajti burja je toliko razgrajala, da sva si z lovcem le namigavala, češ, si li videl, kaj se je zgodilo? Šele ko smo domov

¹⁾ Tudi tale ribniški izrek je znan: „Na Gabrku so tri burje: ena müče, ena süče, ena pa meče!“

pririnili, smo se mogli s poslušalci o dogodbi razgovoriti in nasmeljati o presenečenem zajcu, ki mu je tal zmanjkalo.

Posebno zanimljiv naravski prizor sem pa doživel v Vipavskem trgu. Bilo je pred več leti februarja meseca, ko se vračajo gosi iz južnih krajev. Jug je pritiskal in vznemirjal morje, toda do Nanosa je pa burja tiščala. Neštete vrste gosi so se pomikale proti severu. Vile so se na vse strani, zdaj doli in nazaj gori so si pomagale. Prav ob nanoškem robu so skušale naprej zdrkniti in do bolj mirnega zraka. Zaman! Vračalo jih je nazaj in zmerom več vrst se je sukalo po dolini pod Vipavo. Ene so skušale čez Col prodreti, druge čez Razdrto, in ko jih je vrnilo, so poskušale nasprotno pot. Silno vpitje in neizmerno število živali je zvalo polno ljudstva na cesto. Posebno pred gradom nas je stalo obilo, ker tudi uradniki, dasi neradi, so popustili priljubljene jim stole in mize in se nam pridružili, občudovat ta nenavadni naravski prizor. Noč se je stisnila, ko smo se razšli, in kar nas je bilo lovcev, smo še na večer pri kozarcu vina dajali duška veselju ob jutrišnjem plenu, ki se nam obeta, ko bo vsa ravnina z gosmi zakrita. Toda lovec obrača, burja obrne. Proti jutru so sape potihnile in ob zori se je vsa armada dvignila in odpotovala proti severu. Največji del jih je prenočil na polju pod vasjo Podrago in ljudje, ki so od tam drugo jutro v Vipavo prihajali, so pravili, da je bil celo noč tak nemir, da spati ni bilo mogoče, in ob zori, ko so se jele vrste zopet zbirati in odpravljati, pa tako glašenje in vihanje, da so ljudje kar strmeli.

IX.

Preostaja mi, da rešim svojo obljubo še o silovitosti burje v Bistriški dolini. Pogoji za nje neuporljivo moč so isti ko v Vipavskem dolu. Čez Sneprški gozd doli pridrevi sila in plane v Bistriško dolino ter v prvem naskoku pomete vse, kar najde tik pod bregom od Trnovega do Kosez. Naj zadostuje v dokaz te silovitosti dejstvo, da je na ravno omenjenem prostoru, odkar obstoji šentpeterska železniška proga, že dvakrat prevrnila burja vlake s tira in čez nasip. Sam sem doživel v Bistrici tragokomičen prizor. Po cesti, ki pelje doli po trgu in prehaja med Jelovškovo in Valenčičevo hišo na državno cesto, drevi burja s posebno močjo. V poslopju Valenčičevem so uradi, in kdor stopi iz njih in se zavrne proti Trnovemu, mora biti oprezen, da stori to z vso previdnostjo, predno zapusti Valenčičevo zidovje in stopi na ustje cest. Moj tedanji kolega tega ni storil in je imel vrhutega še širok plašč čez pleča. Ko stopi na odprt

prostor, udari burja po strani proti njemu, ga zanese čez državno cesto in pridvigne čez zid, ki loči Valenčičev vrt od te ceste. Mi, ki smo to gledali, smo menili, da se je gospod silno poškodoval, in hiteli smo mu na pomoč. Toda ni je bilo treba. Tako na rahlo se je bil preselil na vrt, da je že silil nazaj, ko smo mi cesto prestopili. Plašček je bolj nase povil in šel proti Trnovemu, kjer je stanoval. Ljudje sodijo, da burja odjenjava in da nima več tiste moči, kakršno je nekdaj izkazovala. Jaz bi temu ne pritrđil, ampak rekel, da se ne vidi več tolikanj opasna radi tega, ker se glavni promet ne vrši več po cesti in torej ni več toliko objekta, nad katerim bi se znašala. Mi, ki smo je vajeni, bi jo pogrešali, ko bi nas včasih ne previhrala in potem potisnila v prijazen gorek kotiček, v katerem je tako vabljivo se pogovarjati, ko zunaj bobni in ometa s snegom po oknih. In ako kdo potrka na vrata in mu jih vse hiti odpirat, s kakim veseljem se mu vse nasmeje, ko se jame otresati in praviti, da so ga že dvomi poprijemali, da ne bo zmagal; takoj pa kakor dober domačin tudi pristavi, da se čuti sicer krepkega, ampak silno lačnega. „Da, da,“ mu vse pritrđi. In modrijan pristavi: „Burja izpiha človeka odzunaj in odznotraj in zatorej po Krasu ni debelih zdravnikov, kakršni se nahajajo po drugih krajih, kjer nimajo ljudje zdravilne burje.“

Poslavljam se od tebe, stara znanka! Dostikrat sva se skušala, in priznavam, da končno si ti zmagala. Vendar ne ločim se od tebe in za pečjo te bom še vedno rad poslušal!

Pri seji . . .

Med modrujočimi damami
sem v kotu sedela,
poltema nad nami je mrežo
razpela.

In to in ono prevažno
so dame motrile;
in žensko vprašanje docela —
rešile . . .

Jaz v kotu molče sem sedela;
oko polzaprto
v polkrog sem samotna imela
uprto.

In v duši spomin mi je vstajal,
kako v tej stanici
nekoč si s pogledi poljubljaj
mi lici . . .

Utva.

Dmonske oči.

Spisal: Ksaver Meško.

alo da nisem zakričal od presenečenja, jeze in studa, ko je odprla vrata in je, smehljajoč stoječa na sobnem pragu, vprla v me svoje dmonske oči. Ker resnično, proklete so bile te oči. Čutil sem to, ko so me srečale na ulici prvokrat. Od tedaj sem jo videl večkrat in njene oči so me pekile že od daleč. Govorila nisva nikoli, ogibal sem se je z namenom in skrbno. Zagledal sem jo od daleč in sem šel takoj na drugo stran ceste, kar počrez čez ulico, a kakor bi stala tik pred menoj, so me palile iz daljave njene oči. Okrenil sem sem se včasi in sem se vračal po isti poti, a glej, kakor bi stopala tik ob meni in bi mi zrla v oči venomer. Zavil sem za vogel, a zidovje so prodirali zgoči plameni njenih dmonskih oči in so me pekli, da sem čutil telesno in še bolj skelečo duševno bolečino.

Bal sem se z vso dušo teh oči in sem vzdrhtel, če sem jih videl le od daleč, če sem le slutil, da se bližajo. Vedi Bog, kaj so hotele od mene, a čutil sem, da so mi sovražne.

Nemara je vedela, s kako neskončno ljubeznijo sem ljubil nekoč dvoje čudovitih deviških oči in kako sladak in svet mi je spomin na one angelske oči. Morda je vedela in me je preganjala in mučila s svojimi dmonskeimi, sovražnimi in sovraženiimi očmi v kazen za to mojo čisto, sveto nekdanjo ljubezen.

Ker sovražil sem jih resnično. In zato sem malone zakričal naglas, ko so se odprla vrata in so mi zazrle nasproti.

„Smem vstopiti?“

„Ne!“ — je vpila v meni slednja misel. — „Ne! — Idite! Pustite me!“

A dmonske njene oči so prodrle z lahkoto v globočino moje duše, videle so jasno moje misli, kakor bi ležale na dlani pred njimi.

Nasmehnila se je sladko; v srce me je zbolel ta satanski smehljaj.

„Tako ste dobri! Slišala sem že čestokrat o vaši ljubeznivosti.“

Vstopila je, odložila je solnčnik, z najslajšim smehljajem je slačila rokavice. Ozirala se je po sobi, kakor bi bila prišla v lastni boudoir, v njeni odsotnosti opremljen na novo, zato jo zanimajoč.

„Kako krasno imate urejeno . . .“

Ogledovala je slike na stenah, knjige, vsako malenkost. A vmes sem začutil vsak hip njen paleči, demonski pogled.

„Od koga imate to? — In to? . . . Gotovo iz krasne roke?“

Pikrost je bila v njenih besedah. Hotela je raniti in ranila je.

„In ta pisemski težilnik, Benetke! — Še iz krasnejše roke, kaj?“

Nisem ji gledal v oči, a vedel sem, da ona vidi v moje, da mi vidi v srce in vidi, kako je vse zvrhom polno gneva, ker se upa dotakniti njena roka tako mi dragega zaklada.

„In ta planika v tej čudoviti vazici? . . .“

„Ali jo je utrgala sama?“

„Kdo?“

„Veste sami: ona!“

„Ne izgovarjajte niti besedice: ona! Že s tem bi jo omadeževali.“

Čutila je pač vse moje zaničevanje, vse sovraštvo. A smehljala se je neprestano, s tistim sladkim smehljajem, ki mi je provzročal bol.

„Čemu se razgrevate? Ne vzamem vam je! . . . Jo ljubite zelo?“

„Ne govorite o ljubezni! V vaših ustih zveni kakor bogoskrunstvo.“

Sam sem se čudil svoji surovosti. A ona se je le smehljala.

„Velika mora biti vaša ljubezen do nje.“

A bilo mi je, da bi odprl vrata in bi jo vrgel čez prag. A pripomnil sem le kolikor mogoče mirno:

„Vidite, kaj sem, in torej veste, da nimam z ljubeznijo nič opravka.“

„In te kartice? Od nje? . . . A kaj piše?“

„Ne dotikajte se jih!“

„Ne odnesem vam jih . . . Ah, prazne! A vendar govore ob tihih večerih z vami. Vam povedo mnogo lepega?“

„Nič! Kupil sem jih . . . A nehaite vendar!“

„Čemu se jezite name?“

Povsem k mojim očem so se nagnile nenadoma njene demonske . . . Zbolelo me je v oči, da sem jih zaklopil, zaskalelo me je v srce. Odstopil sem za korak.

„Pustite me, za usmiljenje božje!“

Nenaraven, kratek smeh je zazvenel tesno ob meni.

„Ali ne vidite, da sem duhovnik!“

„Ne zapeljem vas.“

Rogala se je vsaka beseda, izgovorjena tik ob meni, da sem čutil na licu žgoči njen dih. Po čemer nisem zahrepenel še nikoli,

sem v tem trenutku: stopil bi k postelji, vzel bi revolver raz omarico in bi jo ustrelil . . .

A njene demonske oči so brale jasno v moji duši.

„Čemu se srdite name?“ — je vprašala hipoma tiho in mehko. — „Glejte, pripeljala sem se nalašč iz mesta in sem prišla sem gori v te hribe, da vidim vsaj enkrat vaš dom . . . A niti stola mi niste ponudili . . . Komaj čakate, da grem, kaj?“

„Čakam s hrepenenjem.“ Govoril sem s težavo, izmučen od srda.

„Sovražite me?“

„Sovražim . . . iz vse duše.“

Za trenotek so se odprle še širše njene demonske oči. Zatrepetale so obrvi in so se vzbočile, privzdignile so se visoko trepalnice. Za hip — in že je gledala spet kakor sicer, s tistim demonskim, kačjim, fascinujočim pogledom, ki je pekel in skelel.

„Pa odhajam. Oprostite, da sem motila . . . Zdravi!“

A še me je gledala.

„Vem“ — so govorile plamteče njene oči — „vem, sovražiš me. A še se vidiva, srečava se še.“

Okrenila se je polagoma; počasi, kakor v dvomih, omahujoč je zapirala duri. Čuj, še se slišijo počasni koraki iz predsobe, po stopnicah . . . zdaj je v veži . . . zaprla je hišna vrata.

Odprl sem okna širom, ker mi je bilo tesno, da bi omedlel. Oddehnil sem si globoko, kakor bi gledal ravnokar v strašno lice neizprosni smrti, ki je prišla mimo in me je prijela s trdo, neusmiljeno roko, a si je premislila nenadoma in me je izpustila in je odšla molče svojo pot.

Dal Bog, da se ne vrne nikoli več . . .

Tam v večeru nekje . . .

Tam v večeru nekje
kostanj šumi,
morda skovir se v njem
drami in budi.

Čuj, zaskovikal je,
mimo je letél —
Kaj te je, ljubica,
tako strah prevzel? . . .

Ni kostanja nikjer,
to ni bil skovir,
fant je zavriskal vesel
v nočni mir. —

Fant je zavriskal vesel,
sklonil se k ljubici,
poljubil na čelo jo,
na plašni dve gubici . . .

Roman Romanov.

Romantiki življenja.

Spisal dr. Ivo Šorli.

VI.

o je šel drugi dan popoldne po pouku ven pod lipo, je vzel prvič, odkar je bil tukaj, zopet debelo znanstveno knjigo s seboj ter si jo položil na kolena. In zagledal se je zopet tja doli.

Tam spodaj je ležala pokrajina, a ves tuj in hladen se mu je zdel naenkrat njen obraz, kakor če srečaš svojo zapuščeno ljubico in jo pogledaš prvikrat po ločitvi . . . „Ostaniva si vsaj prijatelja, glej, saj sem ti še vedno dober!“ prosiš, kakor prosijo vsi, ki zapuščajo, a ona zmaja z glavo, ker si ji bil preveč vse, da bi ji mogel biti zdaj samo nekaj . . . In težka senca njenega gorja ti je padla, beraču, v proseče odprto dušo . . .

Vsa tuja je ležala planjava spodaj, zakaj dala mu je bila vse nazaj in vrnila mu je bila njegovo tako široko in daleč tja čez njo razlito dušo . . . Potrebila jo je bila z vseh svojih livad, jo izbrisala raz vsak listič svojih zelenih dreves in mu jo vrgla kakor zmečkano kepo zopet hladno pred noge . . . In nikamor tja ven v njeno kraljestvo ne sme več in zaklenjena je vsa v ozke meje njegovih prsi . . .

Občutil je vse to s čudovito jasnostjo, a umeti vendar ni mogel. — Saj se zaljubijo ljudje navadno v naravo šele tedaj, ko jih prečara ljubezen v poete, in šele tedaj umejo vse vriskajoče pomladanstvo cvetočega maja . . . A morda je ljubil on naravo drugače . . . Ne le kot nekak okvir svojim dehtečim sanjam, ljubil je njo samo in vse veličanstvo njenih harmonij . . . In zato mu je odprla svojo dušo le za toliko časa, dokler je bila harmonija tudi v njem samem . . . „Njen svečenik sem bil . . .“ je zadrhtel, „njen izvoljenec . . . in njena zapoved: „coelebs manebis!“ . . . In zdaj je prišel tod mimo greh in se me dotaknil . . . Ali to je pa že prebedasto!“ se je razljutil in obrnil svojo stolico trdo proti gradu. „Dokler so mi bili taki otročji dialogi z nečim, česar sploh ni, prijetni, je bilo to nazadnje moja stvar in sem se zabaval in nikomur nič škodoval, a da bi se zdaj samega sebe uničil ž njimi! . . .“

In vzel je odločno knjigo v roke ter jo odprl.

V istem hipu pa je zaslišal za seboj pritajen smeh.

Ozrl se je in ugledal grofico.

„Kako zna ta naš sanjar grdo gledati!“ se je nasmehnila. „Pa saj se vendar niste jezili name?“

Bil je ves v zadregi in šele čez nekaj časa je zajecjal:

„Zaslužili pravzaprav bi, da bi se jezil na vas!“

„Kako? Zakaj?“

„Ker ste vi storili iz mene človeka, ki se prepira z zrakom.“

„Torej . . . torej vendar mislite včasih nekoliko name?“ je rekla tiho.

„Drevi vam povem vse . . . Ali se je grof že odpeljal?“ je pristavil naglo, ko je zapazil močno rdečico na njenem obrazu.

„Pred pol ure . . . Kaj se nista poslovila?“ je vprašala skoraj prestrašeno.

„O že opoldne . . . Bil je celo nenavadno prijazen.“

Umolknila sta in gledala oba tja ven čez gozd na jugu.

„Morda zato, ker ga najbrže ne bo tako hitro,“ je opomnila slednjič.

„Kaj res?“ je vzkliknil in je pogledal s svetlim pogledom.

„Pravi, da se neznosno dolgočasi tu in da se vrne morda šele čez eden, dva meseca“, je skomizgnila.

„In vi ga bodele seveda zelo pogrešali!“ je zategnil nekoliko razdražen vsled čudne gorjuposti v njenem glasu.

„Kako ste zlobni!“ je zmajala nejevoljno z glavo.

„Nič zloben, a če tako govorite . . . Saj vas res ne morem umeti.“

„To verjamem jako rada. Ah, moški ste res brez srca!“ je vzdihnila trpko.

Pogledal jo je presenečeno, a takoj se mu je zasvetila v očesu zopet pritajena razdraženost.

„Moški, moški!“ je ponavljal in v srcu je čutil ošaben odpor, da ga primerja, četudi le od daleč, s takim človekom, kakor je njen grof, z vsemi tistimi puhlimi ljudmi, s katerimi je morala živeti tam zunaj v svetu . . . „Če mislite, da so vsi enaki, potem — —“

„Potem je res čudno, zakaj mi srce še vedno uhaja drugam,“ se je nasmehnila.

„Ali jaz nisem mislil tako!“ jo je ustavil burno.

„Vem, vem,“ se je nasmehnila vnovič. „Saj jaz tudi nisem hotela reči, da ste vsi enaki. Toda čujte!“ je vzkliknila naenkrat in se ozrla naravnost vanj. „To vam moram pa že povedati, da nisem

srečala do danes še niti enega moškega na svetu, ki bi se skladal res docela z mojim idealom. Tudi vi ne, čeprav sem mislila spočetka. Ah, tudi vi ste tako! — — — Žensko ume res le ženska . . .“

Njen glas je postal pri zadnjih besedah bojevit, skoraj izzivalen in iz njih se je zasvetila rezka ost, obrnjena sicer proti vsem moškim, a obenem vendar prav posebno proti njemu. V svojem resnem poglavljanju v vsako stvar se je bil privadil, da je imela vsaka metafora, ki se je rodila v njegovi duši, nekaj res živečega, že skoraj telesnega na sebi . . . Zato je tudi sedaj prav zagledal to ost in vzdrhtel kakor pod bolečim zbodljajem. In že se je dvignilo v njem, da bi ga ji vrnil, a v tem hipu se je zavila vsa ostrina teh njenih besed v čuden čar, da je naenkrat pozabil vse drugo.

In mirno se je nasmehnil in ji prijazno prikimal.

„To zopet jaz vam jako rad verjamem. Hoteli ste me sicer malo krcniti, ker se jezite name, a ne na suhoparno dejstvo, da je to pač tako in nič drugače . . . a izrekli ste svoje besede le mimogrede in se jim vidi takoj, da jih niste še nikdar premišljevali. Glejte, jaz pa sem velik modrijan in opozoriti vas hočem, da ste povedali neko jako važno resnico in me prijetno presenetili, ker je ta resnica meni že ljuba, rekel bi, domača znanka iz lastnega premišljevanja.“

Delo mu je dobro, da je našel takoj ta njo in njega rahlo ironizujoči ton in da se je mogel z dovoljeno zlobnostjo maščevati za njen poskus, kako bi ga ranila.

„In pri tem mislite na . . .?“ ga je pogledala radovedno.

„Na vašo opazko, da žensko ume le ženska, ki ste jo pa že pozabili, kakor je videti.“

„In ali ni moja trditev resnična?“ je vzplamtela.

Videl ji je, kako bi zdaj rada trdovratno nadaljevala mali spor med njima in kako jo draži njegova mirnost. — „Pristna ženska!“ si je mislil in se veselo nasmehnil. A takoj je zopet uresnil svoj obraz.

„Da, seveda je resnična. Saj pravim tudi jaz, da se docela strinja. In prav enako je pri nas: moškega more umeti docela samo moški. Jaz sem našel — danes, ko poznam ljudi, se čudim bolj in bolj, da jih je bilo vsaj toliko — jaz sem našel sicer še samo kakih štiri, pet ljudi na svetu, ki smo se res docela umeli in strinjali v vsem, a niti misliti si ne morete, kolikokrat sem si rekel pri vsakem izmed njih: „Fant, škoda, da nisi punca, kar vzel bi te!“ se je zasmel. „In vi, ali imate vi na primer kako prijateljico?“

„O da! In kako!“ je vzkliknila ponosno. „Vse si zaupava, vse čutiva in misliva enako . . .“

Čul je, kako govori še vedno dalje, a že se je bil zamislil globoko sam vase, da je ni več slišal . . . Bilo mu je tako jasno, da misli ona vse to vse drugače . . . Eh, če se jim posreči iztakniti drugo, da opravljata potem ž njo pri kavi iste osebe na isti način, se navdušujeta za iste toalete in — če stojita že malo više — za iste igralce in istega tenorja, pa imenujejo to prijateljstvo . . . In če stojijo še više, govorijo že celo o istih igrah in istih operah in istih knjigah . . . A vse to je le na vrhu . . . In če govoriš ti ž njimi, te gledajo tako zavedno, pametno, da čutiš, „kako v resnici umejo pomen tvojih besed, in njih odgovori pričajo, da stopajo sporedno s teboj po lestvi navdušenja navzgor . . . A enega vseeno ni! . . . Ni tiste čudovite — resonance . . . Zadel si rahlo s koncem prsta ob strune in potem se nagneš tja črez in poslušaj, poslušaj . . . in slišiš, kako pada in pada odmev tja doli . . . dalje in dalje v globine . . . In potem ko je že vse utihnilo, strmiš še vedno v tajinstveni prepad . . . in veš, da akord še vedno pada, pada in da še vedno ni na dnu, ker dna ni . . . O, če bi našel tako žensko! . . . Če je že pri prijatelju tako sladka zavest, da sta eno doli do pekla, kako bi bilo šele ob ljubici! . . .

„Ali to je pa že preveč!“ ga je zdramila naenkrat iz njegovih sanj. „Jaz govorim tu naprej in naprej, on pa je bogve kje! To je najmanj — negalantno.“

Zdrnil se je in se ozrl k njej. Jasno je slišal pravzaprav samo še zadnjo besedo:

„Kadar začne ljubezen, neha galantnost,“ je rekel počasi.

„Oho!“

„Pa je vendar res! . . . Jaz umem namreč galantnost tu kot tisto ljubeznivost . . . kako bi rekel? — no da, kot tisto ljubeznivost pač s tujimi ljudmi. Ako pride ljubezen, postane drugačna ljubeznivost sama, vsaka beseda, resna ali šaljiva, postane drugačna, kakor postane drugačen vsak pogled . . . Celo duhovitost se mora umakniti gorkoti . . . Ali ste imeli že priliko, videti kakega duhovitega moža poleg svojega dekleta ali žene, ki jo je ljubil? . . . Kakor bi videli kralja s krono na glavi in v sami srajci do kolen . . . Ne, če bi ne bilo vse tako ginljivo, da je kralj pozabil plašč, ko je okrog njega toliko ljudi, bi bile tiste koščene, bose nožice naravnost smešne . . .“

Zasmejala se je iz vsega srca.

„Ali čujte! — Kaj se vam torej prikazujejo kralji v sami srajci, kadar sanjarite cele ure tu pod lipo?“

„Ne, to pride le v pogovoru!“ je odgovoril resno. „A potem de človeku tako dobro, če vidi tudi oni, v katerega družbi smo se razigrali, prav tako živo kralja v srajci pred seboj, kakor ga vidi on sam . . . In da se smeje potem kralju in ne njemu, če se že hoče smejati . . .“

„Toda jaz vas nisem hotela žaliti!“ je vzkliknila prestrašeno.

„Že zopet me ne ume!“ je skomizgnil nevoljno. „Eh, škoda, da bi se jezil.“

„Saj nisem rekel, da ste me žalili,“ je rekel malomarno. „Hotel sem samo povedati, da je najti res le jako redko med moškim in žensko pravo, popolno harmonijo,“ je obrnil pogovor drugače. „A to je naravno, drugačna vzgoja, drugačno življenje in pravijo celo, da je že drugačen telesni organizem, ki mora podati sam na sebi drugačen rezultat, to je drugačno dušo . . . Morda, jaz ne vem . . .“ je zmajal z rameni in pogledal negotovo tja doli čez ravnino . . . „Pravzaprav je pa najbrže le naša globlja in širša izobrazba, pred vsem srčna izobrazba vzrok tej disonanci . . . Toda kaj neki modrujem, ko me itak ne ume!“ se je ustavil naenkrat in jo pogledal od strani.

„Potemtakem mislite tudi vi, da stojimo me globoko pod moškimi?“ je vprašala z važnim obrazom in poznalo se ji je, da je že čitala o tem.

„Že zopet — moški!“ je vzplamtelo v njem in tudi odgovoril je skoraj neprijazno.

„Tudi tega nisem trdil! Kjer so že po naravi prava tla, mora biti mogoče vsejati pač isto in mora tudi isto vzkliti . . . Ženska ali moški, to mora, mora biti vseeno! Ampak — saj vsega tega najbrže niti treba ni, in zato je tako . . . Dovolj je že vezi, ki vežejo moža in ženo z jekleno močjo skupaj, in najsi bodo še tako malo laskave za človeka, ki je ponosen na svoje človečanstvo . . .“

„Recimo ljubezen, kaj ne? A če ta izgine?“ je vprašala z vidnim zanimanjem.

A njemu je bilo postalo naenkrat žal, da je zabredel v ta resni pogovor, in hotel je zopet ven na trdna tla. „Norec! — tako si pokvariš lahko vse . . . Ta ženska bi se bila zaljubila tudi v kakega huzarja in se gotovo ni v mojo globoko modrost . . .“

A odgovoriti je moral vendar.

„Če izgine?“ je vzkliknil lahko in brezskrbno. „Vzklije pa drugje! Ljubezen je res sicer najbolj lep, a tudi najbolj trdovraten plevel . . . In kjer raste najlepše klasje, raste tudi najtrdovratnejši plevel.“

„Tako, torej plevel je vam ljubezen?!“

„Ah, je že zopet osebno žaljena!“ se je nasmehnil ironično predse.

„Ali, moj Bog!“ je vzkliknil glasno. „To je le tako primera, če hočete, docela hroma primera . . . Zato ne prepirajva se vendar radi takih otročarij! Imenujva ljubezen tako ali tako — tu je, in vesela bodiva, da je!“

„Ko ste pa včasi tako čudni!“ je vzbočila ustnice in ga pogledala nevoljno od strani.

„Pa ne bom več! Res se hočem poboljšati!“ se je nasmehnil napol ironično. „A povejte mi, Selma — kaj pa, če bi bil jaz, recimo, sploh popolnoma nevreden vaše ljubezni?“ je pristavil naglo.

„Potem bi vas ne ljubila!“

„A vi ste mi rekli, da ste me ljubili pravzaprav že takoj skraja, ko me torej še niste poznali. Jaz bi imel potemtakem pravico biti nevreden vaše ljubezni! . . .“

In z ostro radovednostjo raziskovalca je prežal na vsak gibljaj njenega obraza.

„Ljubila bi vas vseeno!“ je vzdrhtela.

In tedaj je obstal ves presunjen pred njo . . . In glava se mu je sklonila pred to najbolj tragično skrivnostjo ljubezni, ki jo je ona izgovorila s temi tako preprostimi besedami . . .

„Selma! — da bi bila sama, kako iskreno bi vam poljubil roko!“ je vzkliknil pridušeno.

„Zakaj?“ je rekla nekoliko presenečena.

„Zato, ker so mi te vaše besede povedale več nego vse knjige, zato, ker pobožno spoštujem vsak misterij človeške duše. Ne bojte se, Selma — prizadevati si hočem, da se ne boste kesali, ker ste mi zaupali svoje srce . . . Selma, Selma! — drevi ti povem vse, kaj si mi postala!“ je vzdrhtel strastno.

In ona se je zganila pod njegovimi besedami. In plaho se je ozrla.

„Da, drevi!“ je prikimala tiho in vztrepetala vnovič. „Iz tega spoznajte, kako vas ljubim!“

„A zdaj moram iti!“ se je stresla. „Moj Bog, koliko časa že stojim tu! Na svidenje drevi!“

„Še eno besedo!“ jo je ustavil, kakor da se je naenkrat spomnil še nečesa. „Glejte“, je nadaljeval počasi in previdno, „midva igrava vendar nevarno igro. Oprostite, da rabim take nenežne besede, a treba je, da si dava prej o vsem trezen račun, predno se vdava

popolnoma drug drugemu in pijanosti te najine ljubezni . . . In tako sem preišljeval o tem in prišel do sklepa, da je najbolje, če črez dan čim manje občujeva . . . Srečen slučaj je hotel, da se lahko skrijeva pred svetom — to morava riskirati, če se ljubiva — zato nama ni treba kazati niti najmanj, kako je med nama. Torej: črez dan le toliko, kolikor je naravno, a baš radi tega tudi ne manj! Kaj ne, da je prav tako?“

Prikimala je molče dvakrat, trikrat in potem hitro odšla.

In drugi večer je je čakal samo trenotek zunaj na hodniku, in že je začul tiho šumenje njene obleke in hip pozneje se je privila k njemu.

„Pojdiva v tvojo sobo, tu je preveč nevarno!“ je šepnil.

A ona se je branila.

„Moj Bog, če se otrok zbudi!“

„Otrok spi v drugi sobi in se ne zbudi. In kaj otrok razume!“

In potem sta odprla tiho vrata in tiho zaprla za seboj.

In sklonila sta oba nehote svoji glavi tja in poslušala . . . Tiho, mehko, enakomerno dihanje . . . kakor da je krožil po sobi čist angel in se dotaknil vsakotoliko s koncem svojim svilenih peroti njenih lic . . .

In sedela sta dolgo tako, roko v roki, a potem je ovila naenkrat svoje roke okrog njega in se vzpela k njegovim ustnicam . . .

In drugi dan in še dolgo nato je čutil nekaj grenkega v globinah svoje duše.

Kako je gledal tisto noč prej z velikimi očmi v temo in kako vso grozno in veliko je videl pred seboj tisto čudno uro, ki ji zapade njena bleda, trudna glava! . . . A v resnici se je zrušilo vse v tako pusto, prazno banalnost . . .

„Ali se izplača? . . .“ In zagledal se je zopet daleč predse . . .

VIII.

Grof je odlašal svojo vrnitev od tedna do tedna. Redno so prihajala njegova pisma vsako soboto in poročala suhoparno, da je zdrav, da se izborna zabava in da že sporoči prihodnji teden, kdaj da pride.

Grofica je odpirala ta pisma hlastno in jih hitro pregledavala, kakor da išče samo enega v njih: kdaj se vrne, kajti vselej se ji je hipoma stemnil obraz in z očitvidno prisiljeno mirnostjo je poročala, da je mož hvala Bogu zdrav in da pride najbrže prihodnji teden.

In grajščak je nato skomizgnil in se trpko nasmehnil, stari konzul pa je iskal po njenem obrazu, ali je ta njena nevolja res pristna, in potem s topim začudenjem povetil /oči, ali pa še kradoma švignil z njimi na Lastana, ki jih je pa odbil vselej z brezčutno hladnostjo.

Privadil se je bil popolnoma tega plahega iskanja po svojih očeh, zato jih je bil že davno prisilil, da ni bilo v družbi nikakega odseva tega v njih, kar se je godilo v njegovi duši. Niti ob takih prilikah ne, ko je zavalovila strast v njem z vso silo, če je zapazil, da grofica svoje nevolje radi moževe odsotnosti niti skrivati ne more več.

Samo nekoliko prej je vstal take dni od mize in odšel v svojo sobo. In zvečer so drhteli globokega razburjenja vsi njegovi živci in le z vso silo se je krotil. A slednjič se ni mogel več premagati in začutil je razkošno poželenje, da bi jo pičil.

In zdrznila se je vsa in ga žalostno pogledala . . .

„A za božjo voljo, če te pa res ne morem umeti!“ je vzkliknil nekoliko bolj prijazno. „Saj je res videti, da ga ne moreš pričakati, a obenem trdiš vendar, da me ljubiš in sicer brezkončno in samo mene ljubiš.“

„Toda, Oton, ne bodi vendar tako čuden! Saj vidiš, da se še tako komaj umikam stričevim sumnjam.“

„Ah, saj ni res tako! Ti postajaš resnično potrta, kadar prejmeš tako njegovo pismo. Jaz nisem slep. Ali čuj me, Selma!“ jo je prijel proseče za roko. „Povej mi odkrito vse, razloži mi iskreno to uganko. Ali koga ljubim, potem si želim njegove bližine, ali pa mi je zoprni in potem bi ga hotel kar popolnoma proč, — naravnost ven iz življenja! Ah, saj ste vse enake!“ se je razburil naenkrat znova. „Vse hočete, da jih mre čim več okrog vas! Nič drugega ni: tvoje samoljubje je žaljeno, ker ti kaže, da mu nisi nič. Ti hočeš, da bi bil tu in gledal hrepeneče za taboj, ti pa bi potem seveda . . .“

A ustrašil se je svojih besedi in jih jezno pretrgal. „Sama neiskrenost jih je teh kač!“ ga je grabilo bolj in bolj. „Da bi imele pogum povedati, zakaj jim gre, vsaj če najdejo dovolj pametnega človeka, ki prenese vsako resnico in le komedije ne!“

„Oton, — ali zaslužim to od tebe?“ je vzdihnila žalostno.

„Kaj jaz vem, ali zaslužiš! Pusti! — saj ti ničesar ne očitam!“ ji je del roko na ustno, ko je zapazil njen vztrepet. „A jaz sem dovolj trezen, da niti ne poskušavam zavijati suhe proze v poetične pajčolane. Ti si pač drevo, viseče z vsemi vejami čez plot na so-

sedov svet, in zlato sadje se usipa v vsej svoji prelesti na tuja tla. In drevo je veselo, da hodi mladi sosed vsak dan pobirat sladke darove . . . Le gospodar, ki hodi s puško čez rame daleč proč po divjih hostah, je kriv, da je tako. In prav je tako, ker čemu naj segnije na tleh, čemur je namenjeno, da uteši najbolj vročo žejo?! . . . A navsezadnje, — med drevesom in sosedom je vendar plot . . . In s tem je zadovoljno, kakor je videti, celo drevo samo . . . kajti njegove korenine so v gorki, sočni zemlji, — sosed premore pa le malo peščenih tal . . . Ah, Selma, ne huduj se name, da govorim tako brezobzirno s teboj, a meni se zdi potrebno, da midva, ki morava varati ves svet, vsaj drug drugega in sama sebe ne varava. Je pač tako: okoli in okoli vsakega človeka je potegnjen ostrozačrtan krog materialnih interesov, in le kdor stopi po sklepih usode vanj, je resnično zvezan ž njim. Ali ti svojega moža ljubiš ali ne, je v tem vseeno: notri v tvojem krogu je. Seveda se srce ne briga zanj in ga brezobzirno prestopa, posebno če sta se kroga, kakor na primer najina, doteknila, toda kakor hitro ju razmakneš daleč, daleč narazen, — bogve, ali se ne bo tvojemu srčku še posebno mudilo skočiti urno zopet v svoj skopec in se pustiti voljno prenesti drugam. So ljudje, Selma, ki drzno razrušijo vse take sponse, so taki-le sužniki svojih silnih strasti, ki vržejo z obupnim vriskom vesla daleč proč od sebe, — a to midva nisva. Zato pa pustiva take romantične prisege in ne sili me, da bi začel zopet docirati. Pojdi sem, duša, in molči in bodi moja!“

In zgrabil jo je burno in jo stisnil k sebi . . . In potem jo je božal in tolažil, a v srcu mu je ostala trpka nezadovoljnost z vsem tem, kar dela in kar se godi z njim, in šele, kadar je zaplamenela slednjič strast iz njegovih poljubov, so bili spet iskreni in njemu samemu sladki.

. . . In naslednjo soboto ni odprla moževega pisma več vpricho njega in drugih. A to ga je le bolj razburilo. „Seveda, zdaj mi hoče skriti, kako ji je, in pojde v svojo sobo in bo tam strmela daleč ven skozi odprto okno!“ Rekel ji pa vendar ni ničesar več in je tudi ni vprašal ničesar več o njem.

A zato se je trudil neprestano sam s seboj, da bi umel to čudno nedoslednost v njenem čuvstovanju, kajti drugače ni mogel imenovati vsega tega. „Morda, ker je oče njenemu otroku? . . . Ah, neumnost! Otroci ne obvarujejo nobene ženske, če je sama na sebi že zrela za kriva pota . . . Toda, če je niso obvarovali, so ji morda vendar dovolj močen klic nazaj na pravo stezo? . . . A kako bi

potem visela še vseeno na meni s tako strastjo . . . Ne, ta ženska se ne vede, kakor da jo nekaj vleče že z vso silo odtod in je še samo napol pri meni, samo še s konci svojih prstov, — vsa je moja in ločitve si še misliti ne more . . . A morda je vse samo razbrzdanost, žeja krvi?“ . . . Toda tudi na to vprašanje je moral zmajati z glavo. Tega ji ni mogel in ni smel očitati, — čutil je preveč, kako je vsa njena strast iz ljubezni in ne ljubezen iz strasti.

„A vraga, kaj pa hoče potem?“ je vztrepetal nervozno. „Njega ne ljubi več, — slepec bi moral biti, če bi dvomil o tem, — in vrgla se je z vso svojo fino dušo meni v naročje. Dolžnost in vsi ti pojmi nimajo pri njej nobenega zmisla, saj nihče ne zahteva od nje onega, kar podarja meni, in je zato njena prosta last. Najbrže sem torej zadel pravo, če vidim kot vzrok njene nezadovoljnosti po onih pismih užaljeno žensko ničemurnost, ker, moj Bog, nazadnje je ona vendar tudi le ženska in celo kakor le malokatera popolnoma ženska.“

„Da,“ je prikimal smehljaje se predse. „Podpišimo ta sklep in zapečatimo ga ter ga položimo mirno ad acta. Do dna tem stvarcam vendar ne more nihče pogledati in morda so nam prav zato tako zanimive.“

In življenje je teklo zopet mirno dalje. Zajtrki, kosila, večerje, med njimi njegove študije, ki se jim je zdaj posvečal z vso energijo krepkega človeka, kateremu ne manjka ničesar več; za vsem tem pa, česar ni nihče slutil izmed vseh teh ljudi okrog njiju. Grajščak je imel vse svoje misli le pri svojem paviljonu, ki se je dvigal že precej visoko iz tal, in le včasih je prišel pogledat, kako napredujeta otroka, ter se Lastanu potem vselej gorko zahvalil.

Nekega dne pa je prišel k njemu v sobo.

„Čujte, gospod, ampak ali vas res ne mika, napraviti vsaj enkrat zopet majhen izlet ven v svet?“ ga je vprašal. „Jaz se nisem drznil niti upati, da najdem človeka, ki bi se hotel res prav popolnoma zakopati v to naše enakomerno, pusto življenje tu gori. Skoraj se bojim, da se vsled tega samotarjenja potem pa kar naenkrat ne oglasi žeja po čem drugem v vas. Zato bi vam toplo priporočal, da si vzamete zdaj, ko je itak pritisnila že vročina in je treba dovoliti dečkoma, da se malo oddahneta, kak teden dopusta in se po dolgem času zopet enkrat nekoliko izdivjate. Ne precenjajte svoje mlade krvi!“

„Eh, jaz sem se že dovolj izdivjal že prej in zdaj sem srečen, da sem v miru. Sicer pa . . . za par dni bi lahko šel posetit svojega prijatelja, ki me vedno vabi,“ je pristavil počasi.

Spomnil se je, da bi bilo morda vendar bolje, če se ne ustavlja preveč grajščakovemu tako naravnemu svetovanju. — Nazadnje bi se vzbudil še celo njemu kak sum . . . Za tri, štiri dni bi se odtrgal in se potem vrnil še rajši zopet sem . . .

In določila sta, da se odpelje v ponedeljek in vrne, kadar bo hotel enkrat do nedelje, potem pa, da bo imel z dečkoma samo vsak dan po eno uro ponavljanja.

In ko je bil zopet sam, je bil že ves zadovoljen, da je ukrenil tako. — „Morda bi bilo še najbolje, da bi šel ves teden kam in se temeljito, temeljito zopet — naspal,“ se je nasmehnil.

Zdaj se je šele jasno zavedel, da je čutil že dlje časa neko čudno prenasičenost, kakor človek, ki ni pijanec, a mora vendar iz prijaznosti piti in zopet piti, ne da bi ga pustili, da bi postal zopet enkrat prav tako-le pošteno žejen . . .

In občutil je že naprej vso slast vrnitve . . . Na oknu ga bo čakala in veselo ga pozdravi skrivoma že od daleč. In potem bosta drhtela ves popoldan in ves večer, da zagore zopet po tolikem času usta na ustih . . .

In zvečer ji je povedal, da mora oditi. Bila je videti bolešno presenečena, in njene oči so ga vprašale polne očitanja, kako le more iti prostovoljno za ves teden od nje! A premagala se je in mu molče prikimala.

In šele pri slovesu se ni mogla več krotiti. „Ah, vsi ste enaki! Naveličate se nas in čim bolj vas ljubimo, prej se nas neveličate. Saj vidim vse, v dno duše ti vidim . . . In jaz te vendar tako, tako ljubim,“ je zaihtela in si skrila glavo v obe roki.

On pa je iskal besede, da bi jo potolažil: iskal jih je po svojem srcu, po najbolj gorkih kotičkih svoje duše, a našel je le nekaj, kar je sam spoznal kot samo prijazne fraze. In z mučno žalostjo v prsih je odšel od nje . . .

In drugo jutro se je odpeljal.

(Dalje prihodnjič.)

Nageljnov cvet.

Razcvitajo se nageljni,
ko živa kri so rdeči.
Spomini v meni se budé,
ko gledam cvet dehteči.

Podala nekdam mi dekle
cvet nageljnov je žaren,
iz prsi mi pregnala mir,
vzbudila boj viharen.

Gorski.

Satura.

Spisal L. Pintar.

Slávo sramóti izdá čenč Vólkmera Múrko 'z dajávec.

pigram Prešernov na Murka kot objavitelja Volkmerovih fabul ima svojo ost v dveh različnih pomenih besede „izdajavec“, ki pomeni a) tistega, ki je kaj izdal v tisku (der Herausgeber), b) tistega, ki je izdajav in izneverljiv (der Verräter). — Na svetlo dal je pa Anton Murko „Leopolda Volkmera fabule ino pešmi“ leta 1836 in je to izdajo opremil s sledečo dedikacijo: „Njega ekfzellenzi gošpodu Matiju Konštantinu Grafu Wickenburqu daroval **Izdavec**“. Pravilno je rabil Murko izraz „izdavec“ izveden iz perfektivnika, kajti knjiga, ki enkrat izide, ima izdavca, časopis (periodična publikacija), ki izhaja, ima izdajavca. Prešeren je izdavec izpremenil v izdajavca, da doseže s tem tisto zbadljivo besedno izpremljanje, češ, mož se je pokazal izdajavega, ki je pripravljen izdati Slavo (Slovenijo, slovenstvo) sramoti, ki mu ni do lične in čiste slovenščine, do gojitve in izobraževanja materinščine, ki mu je le za knjigotržno kupčijo. Volkmer je svoje šaljive fabule namenil za ožje veseljaške družbe, a javaljne za natisk in širšo javnost, — pa pride literarni trgovec Murko, zbere te fabule in jih spravi v natisk. Mar bi rajši sam kaj dobrega in novega ustvaril, nego tuje proizvode dvomne vrednosti ponatiskaval! — si je mislil naš Prešeren ter odločno ošvignil ponatiskovalca s svojo zabavljico. Kdor take proizvode dvomljive cene uvršča v literaturo, izvršuje izdajstvo nad materjo Slavo (Slovenijo) ter jo stavi na sramotišče, ne pa neguje s spoštovanjem in ljubeznijo: saj že itak porogljivi nasprotniki le preradi zabavljajo na siromašnost slovenščine, češ, da nima dosti svoje imovine, ampak od sosedov izposojeno. Tako zabavljanje pa dobi svojo oporo v taki nemškovalni mešanici, kakor jo je pisal Volkmer. Navedem naj samo nekaj naslovov njegovih fabul v potrdilo, n. pr.: kafhtigan smeh, poterplivi flis, luba tugent, nor rat (nespameten nasvet), shlak ali gverano pofojilo, fhpegel ali gvihno gverilo, klaguvanje enega venzerla itd. Objavljanje takih proizvodov nas torej ne proslavi, marveč osramoti.

Druga ost tiči v zamembi izraza „fabule“ z izrazom „čenče“. Fabula sicer tudi prvotno pomeni vsakdanjo govorico, preprosti pomenek, plitvo besedičenje, toda Volkmer je rabil izraz menda v pomenu poučne pravljice ali basni. Fabula se je torej povzpela do neke višje veljave, služi nam namreč kot resno dostojno ime za basen, ki se je razvila na podlagi živalske pravljice. Imamo pa poleg kratke in jasne didaktične ali Ezopove basni tudi še bolj na široko razpredeno, šaljivo pripovedujočo Lafontainovo basen; zastopnik te zadnje vrste je pri nas Volkmer, kakor n. pr. pri Nemcih Hagedorn in Gellert, dočim sta se Metelko in Vodnik držala Ezopove basni. Pa ne samo, da spadajo Volkmerove fabule v vrsto Lafontainove basni, odlikujejo se še prav posebno po dolgoveznosti in gostobesednosti in to je dalo Prešernu povod, da jih je preimenoval v „čenče“. Izraz ta je bržčas tujka iz italij. *ciancie*, ki pomeni puhlo besedovanje, prazno čvekanje, in se rabi v zaničljivem pomenu.

Slovstveniki naj bodo apostoli Slave, širitelji slovenske narodne zavesti; Judež med apostoli izdajavec — Murko literarni špekulant! —

Ta epigram je bil Prešeren zložil menda takoj leta 1836, ko je prišla Volkmerova zbirka na svetlo. Dve leti pozneje se je pa Prešeren še enkrat lotil Murka v zabavljivem sonetu „S Pompeja premagavcem . . .“ Kakor nam pripoveduje Trstenjak (Ljub. Zvon XXI. 490), je poslal Prešeren ta sonet v Gradec leta 1838, v onem času, ko je bil Murko slovensko slovstvo na klin obesil. — Če je ta zveza in kombinacija Trstenjakova opravičena, utegnili bi tudi opravičeno biti mnenje, da je hotel pesnik zablodivšega psevdoliterata podkuriti na pravo narodno delo, češ: sramuj se nositi zvonec med nemškovalci, ti, od katerega smo po mladeniških tvojih delih sodeč pričakovali še lepih literarnih plodov. —

Da se je od zarotnikov zabodeni Julij Cezar umiraje zgrudil z besedami „Tudi ti, moj Brute!“ ali „Tudi ti, moj sin!“, je sicer zelo razširjena, vendar menda neistinita bajka. Sueton pripoveduje v životopisu Cezarjevem (82. pogl.), da je pri prvem zabodu samo enkrat vzdihnil, a nobene besede izustil, pristavil je pa naš avtor, da nekateri vedo povedati, da je Brutu, navalivšemu nanj, zaklical po grško: „Tudi ti si izmed tistih, tudi ti, moj sin!“ (*tribus et viginti plagis confossus, est uno modo ad primum ictum gemitu sine voce edito — etsi tradiderunt quidam Marco Bruto irruenti dixisse: καὶ σὺ εἶ ἐξέλων, καὶ σὺ τέκνον*). In Dio Cassius tudi pripoveduje

(XLIV, 19, 4), da Cezar spričo množine napadalcev ni mogel ničesar reči, ničesar storiti, da si je samo s togo zakril obraz in se z dostojanstvenim okretom zgrudil poleg Pompejeve sohe. Pristavil je pa pisatelj: „Ta popis ima zase največ poročstva. Vendar so že nekateri tedaj trdili, da je zaklinal Brutu, ki se je z vso silo zagnal vanj: „Tudi ti, moj sin!“ (λέγεται δὲ ὅτι πρὸς τὸν Βρούτου ἰσχυρῶς πατάξαντα ἔρη „καὶ σὺ, τέκνον“). Tej trditvi nekaterih sta se pridružila pozneje tudi Shakespeare (Jul. Cezar III, 1) in Schiller (Roparji IV, 5) in tako nam splošno vsi pisatelji popisujejo Cezarjev umor. Ta vzklik Cezarjev jim je bistven moment celega dogodka, češ, da je zabodenega Cezarja najhuje zbolela Brutova črna nehvaležnost in iznevera, huje nego zapičljaji bodal. Tudi Prešeren je v svojem zabavljivem sonetu, naperjenem na izdajavca (izdavca! = Herausgeber) Volkmerovih fabul in pesem, sledil pripovedi nekaterih in navedel Cezarju podtaknjeni vzklik; zanimivo pa je to, da se ni poslužil prav tistega besedila, ki je navajata Sueton in Dio Cassius, ampak je klasični ta vzklik po svoje pogrčil, zaménivši izraz τέκνον (menda zaradi rime pač!) z izrazom υἱός. — — Kakor je bilo Cezarju (premagalcu Pompeja) hudo in bolešno, ker se je Brutus, na katerega se je toliko zanesel, izneveril njegovemu prijateljstvu in prestopil na stran sovražnikov, tako móra boleti slovensko Štirijo, Murkovo in sploh štajerskih Slovencev mater, ko bere neslane Volkmerove puče in čenče, ki so po Prešernovem mnenju glede vsebine zdravemu okusu in glede jezika dostojni slovenščini na sramoto. To mora zavednega Slovenca najbolj boleti, če vidi, da se rojeni Slovenci sami silijo v nemškovanje, da habijo in kvarijo čisto materinščino. In to je ravno zakrivil Murko z izdajo Volkmerovih fabul in pesem in s tem pokvaril tudi ugodni vtisk, ki ga je bil napravil poprej z izdajo besednjaka in slovnice. — Ko se je mlademu Murku leta 1830 neizmerno trdo godilo, ko se je brez podpor vzdrževal samo ob slabo plačanih inštrukcijah, kuril peč z makulaturo in živel ob komisnem kruhu, lotil se je na poziv Greinerja, šefa Ferstlove knjigotržnice v Gradcu, sestavljanja slovenske slovnice in besednjaka. Ko sta knjigi leta 1832 izšli na svetlo, ju je vse z radostjo pozdravilo. Pohvalen razglas je v nemških novinah „Carinthia“ pod naslovom „Vesela prikazen v slovenskem slovstvu“ meseca marca leta 1832 priobčil Ljubomir (t. j. Slomšek). Prešeren je že 5. februarja 1832 v pismu iz Celovca poročal Čopu o novih Murkovih knjigah (cf. Lj. Zv. VIII, 568) ter naročil prijatelju „Reconsiere den Murko in wohlwollendem Tone“, češ, mož je še mlad,

še neabsolviran dijak in se je dosti potrudil. Vidi se pa iz tega Prešernovega pisma tudi, da z Murkovim delom ni povsem zadovoljen, — samo kot z začetniškim delom da treba potrpeti. —

Častil je Aristarh, ne priliz'vavci,
Prihodnjih časov up v mladenča deli.*

Koga nam je tukaj razumeti pod imenom Aristarh? Žigon z ozirom na prvotni načrt znane Čopove elegije, kjer je bil pesnik v zadnjem distihu že skoraj izpisal naziv Arista[rh], a ga prečrtal in v zadnjem trenutku zamenil z nazivom „rojak“, misli, da je tudi v našem sonetu Aristarh = Čop, češ, oba jezikoslovca, oba bibliotekarja (Dom in Svet XVIII, 749). Verjetno! Ozvald nasprotno na 68. strani svojih „kulturnih delavcev v zrcalu Prešernovih poezij“ (opomba 3.) trdi, da nam je misliti tukaj na Kopitarja. Tudi verjetno! Pogoji so isti: oba jezikoslovca, oba bibliotekarja. — Čopova sodba o Murkovih delih bi bila utegnila Prešernu sicer prej znana biti nego Kopitarjeva, vendar ne vemo, da bi se bil Čop kje odzval Prešernovemu pozivu in Murka javno recenziral, nasprotno pa vemo, da je objavil Kopitar 11. oktobra l. 1832. v 285. št. Avstrijskega Opazovalca (Oesterreichischer Beobachter) zelo pohvalno oceno o Murkovih knjigah. To oceno pričinja Kopitar z znanimi Schlözerjevimi milijoni: „Von den 50 Millionen Slawen ist zwar dermal quantitativ die größere Hälfte unter russischem Szepter, aber schon Schlözer erkannte hierbei den qualitativen Vortheil Oesterreichs, das mit einziger Ausnahme der zwischen Sachsen und Preußen getheilten Lausitzer Wenden, sonst an 14 Millionen Slawen aller Mundarten im Schooße seiner weiten und schönen Monarchie beherbergt.“ — Potem nadaljuje: „Es ist eine erfreuliche und in unseren Gegenden fast neue Erscheinung, daß die Ferstl'sche Buchhandlung in Grätz, um der Nachfrage zu genügen, die slawischen Gelehrten öffentlich zur Ausarbeitung eines Wörterbuchs aufforderte. Ein Studiosus A. J. Murko that mehr als der Verleger verlangte; nebst einem windisch-teutschen und teutsch-windischen Handwörterbuch gab er auch eine recht brauchbare practische Grammatik mit Übungsaufgaben. Beide Werke sind voll reger Kritik und im Ganzen sehr empfehlenswerth.“ — Govoreč dalje o Jarnikovem „Versuch eines Etymologikons“, pravi Kopitar: „Seine Arbeit läßt sich schon wegen des Mangels eines teutsch-windischen Theils, in Absicht auf practischen Gebrauch, mit Murkos Werke nicht vergleichen.“

Sicer pa nam ni treba pri nazivu „Aristarh“ misliti določno ni na Čopa ni na Kopitarja, ker nam ta naziv lahko velja splošno za slovniškega veščaka.¹⁾ Tedaj je pomen Prešernovih besed tale: Strokovnjaki, ki o stvari nekaj razumejo, so hvalili Murkov slovar in slovnico, ne puhloglavi priliznjenci in hvaloglasni puhloslovci, ki vse vprek povečujejo in hvalisajo. — Mož, ki se je bil še kot dijak tako častno vpeljal med literate slovenske, je zdaj žalibog prvak med nemškovalci, zvončar nemškovalne črede.

Ob morju.

Črez morje za ladjo belo
brezskrbno ptica leti,
v svobodo sinjo, v azurni mrak
kot misel svobodna beži . . .

Na bregu se giblje, na bregu je šum,
in semintja ziblje se val —
zdaj v sivo svobodo, zdaj v lepe oči,
zdaj v morje pogled mu je pal . . .

In stal je mladenič z bridkostjo v očeh,
a v srcu nemir in skrbi —
in kakor mladost, ki ljubi nemir,
vprašale so plašne oči:

Kam, ljubica, kam? V svobodo naprej?
naprej črez morsko ravan?
proč v tuje dežele, v neznani svet?
naprej v nedosežnosti dan?

In rekla ni nič in stala sta tam
in zrla brez ciljev naprej —
Izginila v dalji je ladja
in družba popotnikov v njej . . .

Griša.

¹⁾ Aristarh, slavni aleksandrinski gramatik, je bil pod Ptolemejci predstojnik aleksandrinske knjižnice. Njegovo ime označuje v starem veku višek jezikovnske kritike in učenosti. — Prim. Jednotliví literární Aristarch (Kolár). —

Stroj.

Črtica. Spisal Fr. Strnad.

aj se hoče, bil je malce čuden človek, ta Meden — plah, molčeč, zaljubljen v samoto . . . A ni bil, kakor bi se dalo sklepati iz teh njegovih svojstev, kak zakrknjen sovražnik človeškega rodu — za kaj takega je bil pač še premlad! Nasprotno, kadar se je razvnel in je govoril, je celo rad poudarjal, da je v človeku nekaj višjega, božanstvenega, in bil je prepričan o tem, kar je govoril. Po tihem se je često divil človeškemu duhu in smatral ga je za atom one čudesne, zagonetne sile, ki je izvor vsemu bitju, vsemu gibanju in razvijanju. Ali dočim je nekatere izumke človeškega duha odkritosrčno občudoval, se jih veselil, naslajal se ob njih, se z drugimi nikakor ni mogel sprijazniti, čeprav so bili morda hasnovitejši, človeštvu potrebnejši od onih, njemu priljubljenih. Bil je mehka, sanjava, sentimentalna duša — človek, ki ni prišel o pravem času na svet. Vse njegovo mišljenje in čuvstvovanje je bilo nemoderno, anahronistično. Spadal je v tiste čase, ko je človek srkal še vso svojo moč iz golih prsi matere narave, ko nista v življenju gospodovala še niti par, niti elektrika . . . In to je bilo napačno, dasi se on tega ni zavedal! . . .

Bil je mehka, sanjava duša, in to v dobi, ko se je razvil nadčlovek, ni moglo biti koristno . . .

Karakteristično zanj je dejstvo, da se je prav po otročje veselil, če je videl visoko gori pod sinjim nebom jastreba, a ostal je popolnoma ravnodušen, če mu je govoril kdo o tehnični popolnitvi zrakoplova. Šumljanje vetra, mrmljanje studenca — to je bila godba njegovim ušesom, a pisk stroja mu je provzročal strah. Lepa pesem, lepa slika ali stavba, dovršen kip — to ga je vzradoščalo, osrečevalo, iznajdbe praktičnega pomena je cenil malo ali jih celo mrzil. Mimo kake tvornice ni nikdar šel, da bi ga ne bila izpreletela zona — ne samo zaradi hrupa in ropota, ki je prihajal iz nje in katerega njegovi nežni, menda bolelni živci niso prenašali — ne, tvornica s tistimi visokimi dimniki, iz katerih se je valil vedno tak črn, smrdljiv dim ter zakrival očesu blagodejno vedrino azurnega neba, mu je bila že sama na sebi nekaj groznega. Ker se je spomnil pri tem

vselej tudi še delavcev-trpinov, so se ga lotevala tem neprijetnejša čuvstva, kajti bil je jako, usmiljenega srca . . . in tudi to je bilo menda napačno.

Takozvani napredek človeštva je motril z velikim skepticizmom. Bil je uverjen, da je izumel človek premnoge stvari v lastno poniževanje. Kajti kaj je človek poleg stroja? Ne mar suženj? Dokler je človek služil človeku, je bilo še upati, da zmaga ljubezen in zbliža gospodarja s hlapcem, zdaj, ko se je vrnil med njiju stroj, so bila izpodbita tem nadam za vselej tla . . . Odkar vlada vsepovsod stroj, je prepad med gospodarjem in hlapcem večji nego kdaj poprej, delavec je zdaj dvojen suženj . . . on ni samo sluga gospodarja, ki ga plačuje, ampak tudi sluga stroja, kateremu mora streči, katerega mehanizmu mora klanjati svojo voljo. Ah, biti sluga takega mrtvega, brezčutnega stroja . . . kako nevedno za človeka! . . .

Take so bile Medenove ideje . . . In bilo je čisto logično, da je sočustvoval z bednim delavskim stanom. A čudno je bilo da navzlic temu ni bil prijatelj one poezije, ki je bila nekaj časa tako v navadi in ki si je bila izvolila za predmet delavca in njegovo prizadevanje, da bi se popel do vrednejšega življenja. Mrzela mu je ta poezija zaradi tega, ker se ji je le preveč poznalo, da svojega izvora nima v čutečem srcu, da je puhla in prazna, in zaradi tega, ker je bil prepričan, da bi velika večina teh poetov, ki so opevali delavčevo bedo, navduševali se za njegove pravice, ne bila niti gumba žrtvovala, ako bi bilo treba dejansko pokazati ljubezen do onih izkoriščanih in teptanih milijonov . . . Njegovo srce je toplo čutilo; bilo je vneto za blagor človeštva; po njegovih nazorih bi res morali biti vsi ljudje enaki, pred vsem pa bi morali biti vsi ljudje svobodni, nezavisni . . . In ker si ni mogel misliti večje nesvobode od delavčeve, ki je prisiljen gotovo število ur nepremično stati ob stroju in vse svoje misli osredotočevati nanj, vse svoje gibljaje uravnati po njem, je sovražil v globočini duše vse stroje tega sveta . . .

V tej njegovi splošni, že nekoliko patološki razpoloženosti je morda iskati vzroka, da se nekaterih predmetov v srednjih šolah ni mogel in ni mogel učiti. Vobče je bil dober dijak, a matematika in nekatere partije fizike so ga morale. Ko jim je profesor fizike razlagal lokomotivo, mu je zasrdelo po tistem gostem, umazanem olju, s katerim mažejo strojeve dele, zasrdelo po tistem črnem, dušljivem dimu, ki prihaja stroju iz dimnika. Ne enega ne drugega duha ni mogel prenašati. In ker se tistih iluzij ni mogel iznebiti niti med učenjem, se je učil takih stvari z veliko nejevoljo, pa tudi

težavo. Včasih sicer ni mogel zatreti nekega občudovanja do vseh teh iznajdb, morda, ker si je bil v svesti, da bi se tak ali podoben izumek nikdar ne bil mogel izcimiti v njegovi glavi, a ogreti in navdušiti se zanje vendar ni mogel. On se je še vedno rajši vozil s konji nego z železnico in ljubša mu je bila vožnja v čolnu po jezeru nego na parniku po morju . . .

Zato si je bil odmenil tudi poklic, v katerem bi mu ne bilo treba ne številke, ne mehanike, niti ne tistih groznih kemičnih znamenj, katerih učenje je bila zanj prava tortura. Čutil je v sebi poetsko žilo . . . pesniško nadarjenost in na ta svoj dar je zidal zlate gradove . . . na tem temelju si je zasnoval prihodnost polno razkošja in polno prelestne lepote . . .

Prvi boj s strojem je prestal pri maturi, trčila sta tistikrat, kakor bi se reklo, prvič vkup, a že takrat se je pokazalo, da je stroj močnejši od njega, kajti povozil ga je! — Radi njega ni dobil zrelostnega izpričevala . . .

Eh, od tedaj je sovražil vse te vražje stroje še bolj.

Čudna smola to, ki jo ima toliko dijakov, da jih vpraša profesor baš tisto, česar se jim naučiti ni ljubilo in hotelo. No, on bi se v sestavo lokomotive ne bil mogel poglobiti, če bi bil imel tudi najboljšo voljo, kajti preveč mu je stvar mrzela in tudi talenta ni imel za take stvari. In ravno to, ravno to vprašanje ga je moralo zadeti in ga pokopati, ravno to vprašanje, ki se ga nikdar učil ni. Ko jim je profesor, menda v sedmi šoli, prvič razlagal parni kotel, je bil bolan — spominjal se ni zdaj več, je li bil zaradi tega obolel, ker mu ni ugajala tista lekcija, ali pa se lekcije ni naučil, ker je bil res nekoliko bolan — skratka: tiste lekcije ni znal in naučil se je tudi na koncu leta ni, ko je izpraševal profesor vso fiziko, ker mu je bilo zmanjkalo časa za to. Še manj časa pa je imel ob maturi in umevno je, da se te stvari tudi za maturo ni učil. Ker je bil prej dvakrat srečno odšel nevarnosti, je po tihem upal, da se izteče tudi tretjič vse dobro. Ali če je tudi res, da gre v tretje rado, je baš tako res, da ga ni pravila brez izjeme. Če je kdo pod nesrečno zvezdo rojen, če je komu sreče dar klofuta, pa se spotakne na še tako gladkih tleh.

In on se je spotaknil in je padel.

O ti kleti, kleti stroj! Kako ga je črtil! A zamerili so se mu tudi profesorji, ki so bili tako malenkostni, tako smešno malen-

kostni! Občutil je kot krivico, da niso vpoštevali prirojene mu mržnje do gotovih predmetov in da se niso ozirali na njegov pesniški talent . . .

In to menda po pravici!

A ne samo, da se profesorji za take stvari niso zmenili, so postopali, kakor se je zdelo njemu, celo izredno strogo z njim. Vreči ga zaradi take stvari! Kaka omejenost v nazorih, kaka tesnosc, kaka zmedenost v pojmi, proglašiti koga na podlagi takih ničevih dejstev za nezrelega!

Ah, kaj je brigal njega tak parni kotel, kaj ga brigal tisti sopihajoči železniški stroj, njega, čigar duh je stremil v zračne višave, čigar srce je vibriralo v slutnjah o večnih resnicah, čigar prsi je polnilo hrepenenje po cvetnih livadah rajske poezije!

On, ki so v njem dozorevali tako grandiozni načrti, pa da bi ne bil zrel, samo zaradi tega ne zrel, ker ni vedel stvari, ki ga čisto nič zanimala ni in glede katere je bilo popolnoma vseeno, jo je li vedel ali ne! . . .

Nekamo čudno mu je bilo ob misli, da mu je zaprta pot na vseučilišče, kjer je hotel posvetiti vse svoje moči študijam, ki so prijale njegovemu srcu.

Posebno žilav in grčav pač nikdar ni bil. Zadostovala je majhna nezgoda, da je začel omahovati, kajli zdaj, ko je videl tako neusmiljeno uničene svoje načrte . . . prekrizane svoje namere . . .

Kaj naj začne . . . kam naj krene? Ali naj iznova poskuša srečo, ali naj se še dalje uči stvari, muči s predmeti, ki so se mu tako gabili, ki jih je tako sovražil? . . .

Njegova narava se je upirala temu z elementarno silo. Tudi poniževalno se mu je zdelo! Ali kaj potem? V semenišče bi lahko šel. Misel je bila v enem pogledu mikavna. Koliko bridkih ur, koliko odreke, koliko stradanja in pomanjkanja bi ga čakalo, če bi šel na vseučilišče — tu pa se je brez mature lahko usedel za polno mizo. Brez skrbi, brez posebnega truda bi mu tu lahko teklo življenje; ne bilo bi mu treba kratiti si spanja, niti ne v borbi za vsakdanji kruh uničevati si zdravja. Zapeljiva misel! Z osemnajstim letom že pod mirno streho in po preteku par let — izobilje celo življenje in vrhu vsega še pravica, dvigati se nad vse stanove! Čudil se je, da niso semenišča bolj prenapolnjena. A potem je potrkal na svoje srce in zardel . . . Da, ko bi ne bilo prepričanja, tistega svetega prepričanja! Sicer je poznal ljudi, ki so nocoj še kleli in se pridušali na čudne načine, a drugi dan so šli v teologijo

— in srečni so bili in dobro se jim je godilo! Ali on — ne, — kaj takega storiti, kar bi se ne dalo spraviti v skladje z njegovimi nazori, kar bi se ne bilo strinjalo s pojmom, ki ga je imel on o poštenosti, on ni mogel in ni hotel.

Ne, v teologijo ne! A drugam — kam drugam? . . .

Od svojih staršev, ki so bili revni in ki ga že sedaj niso podpirali, se ni imel nadejati nobene podpore. A drugi — kdo drugi naj bi mu pomagal? . . . Čim bolj je preudarjal, čim bolj je razmotrival svoj položaj, tem bolj ga je postajalo strah, tem manj je vedel, kam in kako.

Toda potem mu je prišla hipoma tolažilna misel! Spomnil se je, da je talent, in sladak mir mu je legel na srce. Ohrabil se je in hkratu ga je obšla spet samozavest.

„Nisem najrevnejši navzlic vsemu!“ si je dejal. „Če se ves svet zakolne proti meni, mojega talenta, mojih zmožnosti mi vzeti ne more!“

Talent — zmožnost!

Prsi mu je napolnilo razkošje in obšlo ga je nepopisno navdušenje. Z vnemo, ki je bila podobna strasti, je šel na delo. Hotel je napisati nekaj lepega, velikega, nekaj, kar bi bilo vzbudilo splošno pozornost, kar bi mu bilo priborilo splošno spoštovanje in priznanje. Ha, kako ga je osrečevala zavest, da bode imponiral . . . imponiral nemara celo tistim profesorjem, ki ga niso smatrali za — zrelega.

Ah, kaka osveta! Uvideli bodo in . . .

No, in prisluži si s tem tudi toliko, da bo živel! Če se prežive s peresom drugi, zakaj bi se on ne? Na delo torej! . . .

(Dalje prihodnjic.)

* * *

Pramorje.

Morje, morje, očetovsko pramorje,
 duša silna, brez meje razlita,
 v smrtnotežke sanje zavita,
 brez zvezd srebrnih, brez solčnega dne!

Morje, morje, matuška solzna ti!
 Vzkipi in vzpolji in sanje preženi,
 in zmagonosno bučeče se zapeni,
 v svoje valovje vse zemlje zavij!

Vladimir.

Književne novosti

Bogumil Vošnjak: Na razsvitu. Ruske študije. Ljubljana. Založil Lavoslav Schwentner. Cena 4 K.

Pisatelj te knjige je mlad „Prosvetaš“. Z namenom, da napiše te „Ruske študije“, je popotoval na Rusko. Mudil se je tam več mesecev. Delo njegovo se sme torej meriti z najstrožjim merilom in nima nič skupnega z raznimi potopisi naših ruskih turistov. Mene, ki sem imel priliko študirati Rusijo več let od blizu in od daleč, ne zanima tolikanj knjiga kakor njen avtor, in to tem bolj, ker je gosp. Vošnjak po svoji duševni fiziognomiji tipičen zastopnik one naše mlade nastopajoče generacije, ki sem jo označil zadnjič na tem mestu v oceni knjige „Iz naroda za narod“.

G. Vošnjak je skozinskoz ekonomik. Zanimajo ga v prvi vrsti gmotne razmere Rusije. Med kmete gre in proučuje gospodarske forme njih življenja (občino), v mestih opazuje združeno gibanje delavca v takozvanih „artéljih“, v ljudske domove zahaja in se seznanja s treznostnim delovanjem ter z borbo proti žganju. Trgovski stan študira, nekoliko tudi fabriko ter stopa naposled med najnižji proletarijat, v carstvo Gorkega bosjakov na moskovskem Hitrovem trgu. Pisatelj ima pazno oko za vse pojave, ki mu prihajajo neposredno pred oči. Kdor hoče poznati vnanje življenje Rusije, njen gmotni stroj, tudi njeno upravo od državne administracije do zemskih in mestnih zastopov, kdor hoče vedeti, kakšna je ruska pokrajina, kakšne peterburške ulice in moskovski Kremelj, kakšna cerkev sv. Vladimirja v Kijevu in Tretjakovska galerija v Moskvi, si ne more želeti boljšega vodnika.

A kdor bi hotel globlje pogledati v rusko kulturo, vnikniti v rusko dušo, kdor bi rad spoznal razvitek ruskega duha v vseh njega izrazih, z eno besedo: kdor bi hotel spoznati rusko misel, bo našel v tej knjigi samo odlomke, nekaj gradiva. Končne definicije pa si bo moral delati sam. Splošnih, vseobjemajočih, takorekoč filozofskih pojmov daje knjiga malo. In kjer jih daje, so taki, da ne morejo uzadovoljiti naprednega modernega človeka. S tem nočem grajati, ampak samo karakterizirati pisatelja, pripadajočega generaciji, ki je zavestno to, kar je. In jaz mislim, da je pri nas Slovencih, ki smo se doslej vse premalo zanimali za ekonomiko, po pravici in zgodovinski potrebi to, kar je. Kakor vsak pisatelj, je imel tudi on pravico „proučevati to, kar ga je zanimalo“, v čemer je res pokazal „najboljšo voljo“, ki ga sme ne samo „tolažiti“, ampak tudi napolnjevati z zadoščenjem.

To pa, kar je zanimalo g. Vošnjaka, so bili socialnoekonomski fakti ruskega življenja, kakor jih je videl neposredno pred seboj, skoraj bi rekel turistično, ako ne bo pri tem nihče mislil na druge naše „izletnike na Rusko“. Historično pa pisatelj ne gleda na Rusijo, ker sploh nima sintetičnega pogleda. Knjiga bi torej bolj zaslužila naslov „opazovanja“, nego „študije“. In zato marsikdo ne bo našel v knjigi tega, kar bo iskal v njej, zapeljan po nadpisu: „Pred razsvitom“. Ta naslov ima Vošnjakova knjiga popolnoma po krivem. Ako bi bil hotel pisatelj ta naslov opravičiti, bi bil moral podati res porajanje ruske zore, moral bi bil proslediti vse one činitelje, ki danes pred našimi očmi Rusijo neizprosno vedejo razsvitu nasproti. Ostal bi bil lahko na svojem socialnoekonomskem polju, a stopil naj bi bil v živo Rusijo in ne med mrtve ljudi mrtvih nazorov, mašeče si ušesa in zatiskajoče si oči. In videl bi bil že odzdanaj se pripravljajoče stvari, ki so se med tem časom de-

loma že uveljavile, ga presenetile in omajale njegovo stališče, ki ga sam dokaj milo imenuje „optimizen“.

Sploh bi bil moral postopati pisatelj bolj historično. Dal naj bi bil kratek splošen obris ruskih reformskih prizadevanj, ki praznujejo baš sedaj svojo stoletnico. Povedal naj bi bil svojim čitateljem o svobodoljubnih načrtih Aleksandra I., o tistem kabinetnem delu takih mož, kakor so bili njega svetovalci: Novosiljcev, Stroganov, Kočubej, Adam Czartoryski, o navdušenem delu za konstitucijo pod vodstvom znamenitega Speranskega, o njegovem padcu (l. 1812.) in prognanstvu, o nastopni reakciji, ki je vodila k decembrski vstaji (1825.), o zlobno nazadnjaški vladi Nikolaja I., ki je pozabila vse dosedanje osvoboditeljno delo, a ni mogla preprečiti, da bi boljši duhovi ne delali dalje ob konstitucijskih načrtih v takozvanih „tajnih (ker ne več vladnih) komitetih“, očrtal naj bi bil s par besedami teroristna zadnja leta Nikolaja, popolni poraz njegovega režima v krimski vojni, ki je presenetljivo podoben zadnjemu na Daljnem Vztoku. Omenil naj bi bil polet ruskega duha po krimski vojni v „dobi velikih reform“ (o njej dobra knjiga Džanšieva!), vriskanje ob osebni osvoboji kmetov (1861), omahljivost „osvoboditelja“ Aleksandra II., ki se je dal vsled parkratnega nastopa peščice anarhistov („požari“ — o čemer piše knez Kropotkin v svojih „Memoarjih“) ostrašiti, da je zatajil in dal obrezati polovico reform, zlasti pa reforme sodišča, da zopet ni mogel biti človek v Rusiji pravično sojen, in reforme tiska, da so zopet listi smeli pisati o najmalenkostnejših notranjih dogodkih samo to, kar jim je vlada sporočala v vsakokratnem „cirkularju“, in je moral biti največji list neprestano pripravljen, da mu kar čez noč zapro tiskarno. Kako je prišlo potem do umora Aleksandra II. in je nastopil energični retrograd Aleksander III. in za njim slabič in orodje činovnikov Nikolaj II. Omenil naj bi bil samo na kratko o onih ogromnih skladih reformskih projektov, polnih velikega, skoro prostovoljnega truda, ki leže po ruskih uradnih arhivih v pravcatih gorah, o marljivo zbranih statističnih podatkih, ki jih je nagrmadilo celo stoletje in ki jih je zatajila ter odrinila v stran vlada poslednjih dveh carjev. Mrtve akte je pač pokopala v svojih uradnih, a živi akti zavesti in napredka so naraščali kakor valovje, zagrajeno samo z enim jezom — militarizmom. Ko pa se je ta kolos strmoglavil v globine Tihega oceana, je prirodni razvitek razdril temnice in se razlil — razsvitu nasproti.

Kratek historičen obris ruske notranje politike bi bil pisatelj moral podati, ker je bilo od nje odvisno dejanje in nehanje naroda tudi na poljih, ki zanimajo našega pisatelja. In tej sliki nasproti bi bil moral postaviti podobo delovanja v onih institucijah, ki je v njih izražen bolj ali manj svobodni kulturni razvitek ruskega občinstva. Opis zemstva je v knjigi nepopoln, ker ni opisana zgodovinska njegova vloga. Dogodkom zadnjega časa je odprlo ventil baš zemstvo s svojim „privatnim posvetovanjem“ v Peterburgu od 6.—9. novembra 1904., kjer je sformiralo politično zahtevo neprestane udeležbe naroda pri zakonodajstvu. Skoro nato je sledila redna sesija zemskih sobranij od konca novembra do konca marca 1905. in zapustila globok rušeč sled v birokratskem režimu. Podobne korake pa je delalo zemstvo še večkrat od svoje ustanovitve leta 1864. Vedno se je zavedalo svojega pomena, ki ga je bil že stari Katkov pravilno označil z besedami: „Dolje ruski narod ni imel skupne organizacije, sedaj jo ima“. Tudi J. S. Aksakov je pozdravljaj leta 1864. novoustanovljeno zemstvo in pričakoval, da se sedaj Rusija odreče despotnih Petrovih reform, „ker se je občinstvo začutilo duševno samostojno in svobodno in je prestalo biti štatsobčinstvo“. Odgovor na ta pričakovanja je bil

zakon z dne 13. junija 1867, s katerim se je delokrog zemstva skrajno omejil. A s tem zemstvo ni nehalo igrati važne vloge v zgodovini ruskega razvitka in občinstvo ne upati vanje. Ob kronanju Aleksandra III. je takratni moskovski župan, znani filozof Boris Čičerin, v govoru na carskem banketu nazdravil „edinosti vseh zemskih sil, hrepenečih koristiti domovini“ in je izrazil upanje, da vlada skoro „dopusti tem silam priti do glasu,“ ker „brez sodelovanja društva gubijo vse reforme preteklih vlad svoj pomen“.

V osemdesetih letih in tudi v zadnji dobi (1903) se je vlada sama obračala do zemstev glede reforme kmetiškega vprašanja in izbirala iz zemstva takozvane „veščake“. In značilno je, da so se vsi odgovori na vprašanja, kako dvigniti zaostalo kmetiško poljedelstvo, začeli s tezo: „Dajte kmetu šol!“ Zemstva so tudi sama ustanovila veliko šol in knjižnic. O tem piše tudi g. Vošnjak. Ne omenja pa nič, kako vlada pogosto postopa s temi šolami. Naj bi bil opisal vsaj oni škandalozni slučaj, ki se je dogodil za časa njegovega in mojega bivanja na Ruskem (1904) in ogorčil celo Rusijo, ko je vlada tverskemu zemstvu zaprla vse njegove šole.

Pri takem postopanju ruske vlade z institucijo, ki je bila vedno pripravljena boriti se zoper revolucijo in nered, se razvidi, da je morala sčasoma tudi tem razsodnim ljudem poiti potrpežljivost in jim v duši sezoreti misel, storiti ob prvi nemoci vlade vse korake, da pride Rusija do zaželjenega — razsvita.

Brez slike notranjopolitičnega ozadja je nerazumljiv zavitek ruskega agrarnega vprašanja in industrije. Pisatelj bi bil lahko podrobneje pokazal ono napol-osvobojenost kmeta, vsled katere se ne more razviti niti poljedelstvo niti fabrika. Namesto v razne nemške Apostole, Schulze-Gaevernitze in von der Brüggene naj bi bil pri tem vprašanju pogledal v eno ali drugo rusko delo iz dotične ogromne literature, nastale posebno v zadnjih desetletjih v borbi med narodniki in marksisti. Zdi se mi, da pisatelju niso niti znane znamenite študije Struveja o ruski fabriki in veliko delo Bulgakova: „Kapitalizem in zemljedelje“.

Pisatelj naj bi bil brezobzirno odkril vse vzroke nezadovoljnosti ruskega kmeta in delavca, in čitatelj bi bil razumeč, zakaj gre Rusija tudi preko delavskih štrajkov in kmetiških nemirov neizprosno proti — razsvitu.

Podati bi bil moral sliko razvitka ruske univerze, te Golgote ruskih reformskih stremeljenj. Pokazal naj bi bil žalostni položaj ruske cerkve, ki ni drugega kot orodje carizma. Slovenski čitatelj bi spoznal vlogo ruskega profesorja in dijaka in razumljiva bi mu postala figura otca Gapona, idočega s križem v roki na čelu delavcev, ključočih po — razsvitu.

Obrnil naj bi bil samo hiter pogled na rusko literaturo, na vsa brezštevilna preganjanja in muke najboljših umov. Samo spomin naj bi bil vzbudil na Sibirijo, in čitatelj bi bil v dnu duše čutil, da je morala ta literatura v priličnem trenutku postati mogočna tromba, budeča celo Rusijo k — razsvitu. — Naj bi bil slednjič g. pisatelj stopil malo med ruske inorodce; naj bi bil napravil iz Peterburga izlet med Fince, o katerih težnjah — tako je soditi po nekaterih mestih v knjigi — nima niti pojma, proučil naj bi bil Poljake, katerih težko vprašanje spravlja s sveta s starimi slavjanofilskimi sofizmi (češ: med Slovani je mogel biti samo eden voditelj, ali Poljak ali Rus!), brezpristransko proučil malorusko vprašanje, se zamislil v obupni položaj ruskih Židov, in bilo bi vidno, da je po tej dolgi, mučni noči tudi za te narode moral priti — razsvit.

Vse to naj bi bil opisal, in njegova knjiga bi bila sama od sebe izzvenela v oni jarki napis, ki ga ima sedaj, kakor če bi na steklenico pohlevnega vipavca

prilepil etiketo šampanjca. Po tem, kar nudi Vošnjakova knjiga, ne more nihče spoznati, zakaj mora priti v Rusiji do razsvita, še manj pa dobiti približni, podroben vtisk vsega tega, česar daljni odmev sam že vzbuja v celi Evropi napeto pozornost. Ključ do vsega ruskega kaosa bi moral biti za Slovence v tej knjigi, ki je napisana v zadnjem času na licu mesta. A namesto tega veje po njej neki nedopusten, sentimentalni optimizem, ki postane včasih naravnost slep in gluhi, tako da se ga mora končno pisatelj — ko postanejo dogodki le preglasni — sam izpovedati: „Ko sem pisal pred pol letom prvo poglavje te knjige . . . ni bilo lahko (!) slutiti, da se pripravlja na Ruskem preobrat.“ S temi besedami je obsodil pisatelj sam stališče in duh svoje knjige. To priznanje mu dela čast. Z njim je odvzel kritiku nevhvaležno nalogo, dokazovati mu, kako nepravilno se je a priori postavil na stališče sedanjih slavjanofilov (stare in znamenitejše — kritikuje!), vseh onih Komarovih, Bodilovičev, Kulakovskih in Sablerjev, ki so poleg vlade edini mislili kakor njih tihi slovenski pristaš in pridni intervjuvator, da se v Rusiji ne pripravlja preobrat. A že danes so njih nazori preteklost. Dobro pravi zato g. Vošnjak v privatnem pismu, da se mu zdi, kakor da bi bil knjigo „Na razsvitu“ napisal davno davno . . .

Jaz si samo želim, da bi pisatelj skoro zopet popotoval v Rusijo in nam napisal novo knjigo o njej, brez naprejšnjega mnenja, pogumno, svobodno in — krajšo. Ta je namreč vsled okornega, včasih naivno razblinjenega sloga polovico preobsežna. O netočnosti jezika in fiktivnih podrobnosti naj ne govorim, da ne bo kak površen čitatelj mislil, da knjigo skozinskoz grajam.

Moje kratko mnenje je: Vošnjakova knjiga je in bo najbrž še dolgo naše najboljšo delo o Rusiji. V njej je pisatelj dobro opisal nekatere predmete in pojave, ki so avtorja — večmesečnega turista po Rusiji — zanimali in ki bodo brezdvomno zanimali tudi marsikaterega čitatelja. A aktualna je malo, ker ni napisana z najzanimivejšega sedanjega stališča, s stališča onega historičnega momenta, ki se imenuje preobrat, skratka: ker ne daje psihologije razsvita. Da tega pisatelj ni storil, je bilo krivo to, ker je bil zašel v ozek slavjanofilski krog, iz katerega je videti le malo prave Rusije.

Dr. Ivan Prijatelj.

Bisernice iz belokranjskega narodnega zaklada. V Adlešičih nabral Ivan Sašelj. Založilo Kat. tiskovno društvo. 1906. Cena 2 K, po pošti 20 h več. — Velezanimiva knjiga! Samo če se bomo zatekali med preprosti narod, če se bomo od njega učili naše govorice, skušali poglobiti se v njegovo mišljenje, njegovo čuvstvanje, nam bo možno imeti zares narodno slovstvo. Belokranjec, kakor videti, doslej še ni podlegel tujemu vplivu, ki pritiska od vseh strani tako mogočno na nas. Da mora, če ne kaj drugega, njegovo izseljevanje v Ameriko provzročiti prej ali slej prevrat, je jasno. Zato je skrajni čas, da se reši, kar se rešiti da, in zaradi tega toplo pozdravljamo gorenjo knjigo ter ji želimo obilo naslednic. —k.

Venec slovanskih povesti. Knjiga IX. Gorica 1905. Tiskala in založila „Goriška Tiskarna“ A. Gabršček. Cena 1 K 20 h. Vrsto lepih povesti priznanih slovanskih pisateljev prinaša ta knjiga, ki jo kakor prejšnje toplo priporočamo v nakupovanje. Naj bi obili naročniki pripomogli, da bi bilo to hvalevredno podjetje v tem in onem pogledu popolniti možno. Zlasti bi si želili nekoliko okusnejše zunanje opreme in malo boljšega papirja.

Milan Begović: Venus victrix. Komedija u jednom činu. Spljet 1906. Spljetska društvena štamparija. Cena 1 K. O tej enodejanki, ki se je v pretekli sezoni z jako lepim uspehom uprizorila v našem gledališču in ki je prevedena tudi že na nemški in italijanski jezik, izpregovorimo še natančneje.

Pri našem cesarju. Spisal Rud. E. Peerz, c. kr. profesor. Poslovenil Ivan Krulec, c. kr. vadniški učitelj. Izdalo in založilo „Društvo za zgradbo učiteljskega konvikta“ v Ljubljani. Ljubljana 1905. Natisnila „Narodna tiskarna“. Cena 10 h.

Karamfil s pesnikovega groba. Hrvaški spisal A. Šenoa. Poslovenil dr. K. Ozvald. Tiskala in založila „Narodna tiskarna“ v Gorici, 1905. — Prodaja L. Schwentner v Ljubljani. Cena 50 h.

Ko smo v jeseni preteklega leta obhajali Prešernovo slavje in sem se zopet enkrat pečal s slovstvom, kolikor ga imamo o Prešernu, sem vzel v roke tudi 5. zvezek „Sabranih pripovesti Augusta Šenoa“, ki ga je izdala Matica Hrvatska l. 1886.; saj še ni nihče tako sentimentalno dehteče proslavil poezij našega Prešerna in pesnika samega kakor Šenoa v tem zvezku s svojo novelo „Karamfil sa pjesnikova groba“. — Tega spisa sem se spomnil tem preje, ker sem ga svojim učencem poleg „Prijana Lovra“ vedno priporočal v to, da se vežbajo v hrvaščini. Tedaj in že večkrat sem si mislil, kako prijetno bi bilo, ko bi imeli posebno izdajo te lepe novele; kajti ni lahko dobiti dovolj izvodov omenjenega zvezka. — Zdaj pa leži pred menoj v lični brošuri — slovenski prevod te novele. Ko sem ga zagledal, sem se izprva malo zaježil; zakaj mislil sem si: odslej, ko je oskrbljen hrvaškemu izvirniku slovenski „šimel“, ne bo ta „karamfil“ več poraben za redovito čitanje v šoli! A ko so mi prešli ti zgolj sebični pomisleki, sem se sprijaznil s prevodom: zdaj more tudi širše občinstvo, ki je zanje pač treba prevajati tudi hrvaščino, čitati to nežno delo slavnega Šenoa.

Prevod je lep; hoteč prelagati le v pristno slovenščino, je prelagatelj celo mnogokje po nepotrebnem nadomeščal hrvaške besede in sklade, ki so tudi v slovenščini ali domači ali udomačeni, z drugimi slovenskimi. Sicer pa je v tem oziru bolje, se obremeniti s tem grehom, kakor pa z nasprotnim, pri prevodih iz slovenskih jezikov pri nas navadnim.

Dr. Jos. Tomišek.

„Književne novosti“. Mesečni pregled novih hrvaških knjig. Izdaje Gjur o Trpinac. Knjižar jugoslavenske akademije. Zagreb, Ilica 6. „Književne novosti“ dobi lahko vsakdo brezplačno, ako naznani svojo željo izdajatelju.

Emanuel Chalupný: Uvod do sociologie. S ohledem na české poměry (razmere). Spisal . . . Zvez. I. in II. Str. 488. Cena 6 K 80 h. Samozaložba. Praga 1905. V komisiji Hejde & Tučka.

Francoz Avgust Comte je v spisu „Cours de philosophie positive“ prvi rabil besedo „sociologija“, hoteč tako krstiti obsežno vedo o družbi. Spoznal je že Comte, kako važno je, da se iz brezpomembnega materijala izločijo prvine take vede; on je tudi prvi združil različne potrebne prvine v eno pojmovanje, v enoten sestav. Vkljub temu pa je Comte smatral sociologijo samo za del pozitivne filozofije.

Comtovi nasledniki so uvidevali, da se veda, katera naj zasleduje življenje od protoplazma pa do človeka, ne more zadovoljevati le z razlago notranjega njegovega ustrojstva, marveč da se je treba seznaniti tudi z njegovimi različnimi vnanjimi odnošaji — z narodopisnimi skupinami, z naravnimi človeškimi družbami in njih pojavi — in raziskovati, ni li to tudi plod občnega razvitka. Treba je bilo H. Spencerja, St. Milla, Darwina, Haeckla, Durkheima, Tardea in dr., da se je dognalo, da mora sociolog biti ravno tako historik, nacionalni ekonom in statističar kakor tudi biolog in psiholog. (Cf. Giddings. Temelji sociologije.) Lexis pravi, da hoče sociologija z enotnega stališča razmotrivati vse oblike družabnega vkupnega življenja, družabnih vzajemnih odnošajev in družabnega razvitka.

Schmoller (Grundriß der allg. Volkswirtschaftslehre I, 72.) govori sicer še vedno o „takozvanih sociologijah“; vendar priznava, da sociologija ne more biti le posoda, v katero bi se spravljala razmotrivanja o družbi, ker jih v statiko, v nacionalno ekonomijo in v vedo o državi ni prav lahko vmeščati; temveč sociologija hoče celokupnost družabnih pojavov opisovati, umevati in razlagati kavzalno, sistematično. Tej sociologiji — pravi Schmoller —, ki je pač le nekakšna določeneje izražena empiriška etika, se ne bo mogla več odrekati domovinska pravica v kraljestvu ved. Imenovani Giddings trdi, da brž, ko bo rešeno vprašanje, kaj označuje kak pojav kot družabni pojav, da ga tako razlikujemo od pojavov vsake druge vrste, bo zadoščeno tudi sociološki zahtevi.

Chalupný si predstavlja pojem sistema sociologije tako-le: Sistem družabnih sestavin je skupnost prvin, iz katerih se sklada družabno življenje; te prvine so empirično spoznane, analitično razporejene in sintetično uvedene v vzajemne odnose ter sestavljene v kolikor mogoče naravno celoto. Sistem družabnih ved je skupina ved, posamezne družabne sestavine raziskujočih. Te vede so specialne družabne vede, podrejene splošni sociologiji; njih sestav je del konkretne logike. Sistem družabnih sestavin samih je pa — po Comtovem razčlenjenju sociologije v statiko kot nauk o ustroju družbe in v dinamiko (Giddingsov termin je „kinetika“) kot nauk o razvoju družbe — kratek naris splošnega dela sociogične statike. (Stran 21.)

Metodo, ki jo Ch. uporablja v svojem „Uvodu“, je določil Masaryk. (Konkretna logika §§ 66. in 67. in dr.) Nazivlje se obratno historiška. Izhaja namreč od sedanjosti, nam neposredno znane, in na podlagi tega preiskovanja razlaga manj znane pojave preteklosti; kajti sedanjost je le višek dosedanjega historiškega razvoja in prehod v bodočnost.

Temelj, odkoder Ch. izhaja, mu je razčlenitev ved, kakor si jo je konstruiral Comte v svoji „pozitivni filozofiji“ in kakor jo je dopolnil Masaryk v „Konkretni logiki“. In sicer je razvrstitev Chalupnega: antropologija, gospodarstvo, pravo, politika, vzgoja, govor, umetnost, teorija, verstvo in npravstvo.

Pisatelj je iskal principa, kateri bi določal vzajemno razmerje vseh teh družabnih elementov. Našel ga je neposredno v življenju samem, v polnem življenju. „Ako ni mogoče strokovnjaški obsegati vseh družabnih ved, je pa vendar možno polno družabno življenje.“ Monografije same ne bi mogle nadomeščati celotnega sistema.

Knjiga ima še tri dodatke: I. Jozifkove ideje in češko politično prerojenje. (Jozífek je bil češki sociolog.) II. Historično in prirodno pravo. (Kontroverza o tem je nastala leta 1900., ko se je konstituirala stranka realistov na Češkem in ko je Masaryk pripisoval več tvorne sile prirodnemu pravu nego zgodovinskemu.) III. Narodnost in sloj.

Avtor, dasi je še zelo pod vplivom Masarykovih naukov — saj je učenec in pristaš tega učenjaka! — kaže vzlic temu veliko samostojnost v raziskavanju. Zanimivo je, da je skoro vse mogel črpati iz češke znanstvene literature, bodisi iz originalov ali iz prevodov; le redkokrat se sklicuje na inojezična dela. Zato je tudi moral ta „Uvod“ pisati z ozirom na češke razmere in za to je ta knjiga teže razumljiva onemu, ki čeških odnošajev ne pozna.

Gledišče

Puccinija opera „Toska“, s katero je zaključila slovenska opera letošnje svojo sezono, je uglasbena na italijanski libreto L. Illica in G. Giacosa, ki sta posnela snov po Victorien Sardoujevi drami enakega imena. Grozovitost v strasti do operne pevke Toske vzplamtelega šefa rimske policije Scarpija daje dejanju gonilno moč, njegov pohlep razdere idilo ljubavnega razmerja med Tosko in slikarjem Marijem Cavaradossijem, njegova krutost spravi na oder grozo inkvizitorske mučilnice in sili vse štiri glavne osebe v nasilno smrt.

Razburljivo to krvno dramo je opremil Puccini z glasbo, ki sledi s temperamentom vsem potezam zanimivo in efektno vzgrajenega dejanja in ki zna enako učinkljivo podati nežno liriko kakor tudi mogočnost dramatski razvnetega prizora. Po svojem naziranju pretežno romantiški ustvarja Puccini glasbo, ki jo dičijo bogata, neusahljiva invencija in pa vzlet in mehko italijanske melodičnosti, diha joče toploto in čuvstvenost. Ob takih lepih svojstvih mu ne izpodleti nikdar hotenje, ustvariti razpoloženje, ki zadivlja in uzadovoljuje. Pri vsem je pa Puccini krepka narava, smel verist, kot tak pa ubrani svojo muziko vsakršne nasladnosti in vsake banalnosti. Ustvarja le krepko glasbo, ki jo zna stopnjevati do dramatske sile in do monumentalnosti, ki pretresa. Vznosita in prelestna je v Toski Puccinijeva muzika, njen kras nam zatopi grozo uglasbenega čina, ko nas prevzame in zanese blagodejno vplivajoča nad treznost golega čina.

Kot opernega skladatelja usposablja Puccinija njegovo izredno znanje, da pojmuje pravilno vsak moment scenskega razvoja. Nikjer ne vklepa besede v kake spone muzike, z muziko daje marveč besedi le nov akcent, s katerim le osvetljuje njen pomen, da navaja predstavitelja k učinkljivejši igri in ga navaja, da opremi tudi s kretljivo svojo nalogo, vsled česar se da v Puccinijevih operah z veseljem ne le pevati, marveč tudi z radostjo igrati. V izvorni, brezkončni svoji iznajdljivosti najde Puccini v svoji muziki vsekdar novih izrazov izobilje, da preseneča in da neti naše zanimanje.

Svojo sposobnost za učinkljivo izražanje sceničnosti dokumentira Puccini le še uspešneje, kadar mu nudi dejanje prizor duševne razvnetosti. V dramatski velikih scenah se stopnjuje tudi njegovo glasbeno ustvarjanje do učinkov grandiozne mogočnosti, ki pretresa in vnema in nas zaplavlja s čarom sijajnosti. Tako sliko prelestne muzikalne bogatosti podaje na koncu prvega dejanja, ko se družijo Scarpijev spev zmagovito s spevom cerkvenega zbora, ki intonira ob slavnostnem pritrkavanju cerkvenih zvonov mogočni „Te deum“.

Lepo to delo Puccinija, čigar ime je uvedla na slovenski oder že njegova preje proizvajana „Bohema“, je podal ljubljanski operni ensemble dostojno in z ono vnemo, ki jo opazujemo pri opernih predstavah vsekdar, kadar gre za resno in odlično operno skladbo.

Dr. V. Foerster.

Med revijami

Hrvatska Misao, mesečnik za javno življenje v slovanskem demokratskem duhu, menda edina kulturno-politična smotra jugoslovanska vobče, ki jo izdaje in po večini tudi piše Stjepan Radić, pisatelj knjig „Savremena Evropa“ in „Kolonizacija i Slaveni“ (Zagreb, Laščina, Medjašna ulica 12), ima v aprilski številki to-le vsebino: Pisma političnega krivovjerca. — Izbori u Evropi koncem XIX. stoljeća. — Dinastija i narod (hrvatski i česki). — O prezaduženosti evropskog ratarstva. (Kot priloga izhaja prevod Jiráskovega češkega „zgodovinskega obraza“: Pesoglavci.)

„**Ukrainische Rundschau**“. Monatsschrift. Vormals: „Ruthenische Revue“. Herausgegeben von Basil Ritter von Jaworskyj. Redaction: Wien, XVIII/2, Saliergasse No 34. Administration: Wien XVIII/1, Antonigasse No 15. Celoletna naročnina temu listu znaša za Avstrijo 6 K. Namen mu je, zastopati maloruske interese, ne samo Poljakom, temveč tudi Rusom nasproti. Vsi oni, ki vidijo spas Slovanstva v zblizovanju njih jezika in slovstva, pač ne bodo odobravalni smeri te revije, a celo oni, ki ne vidijo v tem, da ima vsako slovansko pleme svojo posebno literaturo, nikake nesreče, se bodo čudili prizadevanju tega lista. Vsekakor bi se morali vsi Slovani postaviti dandanes na stališče, da je za vsa slovanska plemena hasnoviteje, z bližavati nego odaljevati se. Sila naj se ne dela nikomur; kar je dozorelo v stoletjih, se mora vpoštevati; toda zgodovina nas je morala naučiti, da je samo v edinstvu moč, in zato bi morali mi vsi stremiti za duševnim edinstvom slovanskih plemen in morali bi poskusiti vse, da to edinstvo pospešimo, uresničimo, ne pa naopak!

— a —

Splošni pregled

Gomilšak Jakob. Dne 23. marca je umrl v Trstu umirovljeni profesor verozakona na tamošnji državni realki Jakob Gomilšak. Širši slovenski svet ga je manj poznal, a njegova pesem „Slovenec sem“ je znana vsakemu le malo bolj zavednemu Slovencu; postala je nekako popularno-narodna budilka. S svojo mladostjo sega Gomilšak nazaj v romantično dobo minulega stoletja, ko je slovenski dijak na čudo svojega očeta vzljubil svojo narodnost ter zanjo počel delovati. Doma in Biša sredi Slovenskih goric na Štajerskem, spominja Gomilšak tistih patriarhalnih časov, ko so se dijaki, osobito iztočnoštajerski, mnogobrojno udeleževali primicij, ki so tam vprav velike narodne slavnosti, ter na njih skrbeli za glavo in srce. Baš Gomilšak je oče tiste znane dijaške: „Kovač si zažgal je tobak, pa usedel se je v zapečnjak“ itd. (prevod!) in pa one druge o 25-letnem petošolcu, ki so „mati mu nabasali pšena no klobas, oča pa zapeljali v Marprok v štrti klas“. Mlajša generacija jedva da še razume poezije tistih dni, ko je dijakoval pokojni Gomilšak, pisatelj „potovanja v Rim“. Med prvimi knjigami, ki so mi v prvih deških letih oblike daljni svet s posebnim žarom, je bilo baš to „Potovanje“. In Gomilšak je sedaj odpotoval dalje!

Dr. Fran Ilešič.

„**Slovenska Matica**“ bo imela svoj XLII. redni občni zbor dne 16. maja t. l. ob šestih popoldne v veliki dvorani „Mestnega doma“. Vrsta razpravam: 1. Pred-

sednikov ogovor. 2. Letno poročilo tajnikovo za dobo od 1. junija lani do 30. aprila letos. 3. Poročilo blagajnikovo o računskem sklepu za leto 1905. 4. Volitev treh računskih premojevalcev. 5. Poročilo blagajnikovo o proračunu za leto 1906. 6. Poročilo o spremembi društvenih pravil. 7. Dopolnilna volitev društvenega odbora.

Knjige „Slovenske Matice“ za leto 1906. Po programu, ki ga je sestavil književni odsek „Slovenske Matice“ in ga odobril odbor v seji dne 18. aprila t. l., izda „Slovenska Matica“ letos osmero knjig, in sicer: 1. Anton Knezove knjižnice XIII. zvezek. 2. Dr. Vošnjak: Spomini. II. zv. (3. del). 3. Tolstoj-Govekar: Moč teme (3. zvezek cikla „Iz svetovne književnosti“). 4. L. Pintar: VIII. zvezek „Zbornika“. 5. Dr. K. Štrekelj: Slovenske narodne pesmi. 10. snopič. 6. Letopis za l. 1906. 7. Dr. Fr. Ilešič: Hrvaška knjižnica. 1. zvezek. 8. XVIII. zvezek „Zabavne knjižnice“.

Dr. Ernest Muka, profesor na gimnaziji „Albertini“ v Freibergu na Saksoskem in znamenit sorbski književnik in učenjak, ki je obiskal na svojem potovanju po jugoslovanskih deležah dne 10. aprila Ljubljano, se je oglasil tudi v našem uredništvu. Bratskemu narodu bi želeli še več takih požrtvovalnih mož, kakršen je dr. Muka!

Prevajanje na slovenski jezik. Slovenci zahajamo kaj radi iz ekstrema v ekstrem. Nekaj časa smo se kar bali prevodov, zdaj zopet se prevaja na vseh straneh. Da je treba v takih stvareh pri tako malem narodu, kakor je naš, neke organizacije in nekakega sistema, na to misli malokdo. Kolizije so pri takih razmerah neizogibne. Kajti da bi se mogla pri nas hkratu razpečati po dva prevoda enega in istega slovstvenega proizvoda, je spričo žalostnega dejstva, da le majhen del naše inteligence redno kupuje knjige, izključeno. Tako je od dveh prelagateljev ene in iste stvari eden vedno oškodovan. Da se v prihodnje kaj takega ne bo več dogajalo, naj bi dotičniki, ki mislijo kako tuje delo prevesti na slovenski jezik, svojo namero objavili po časopisih. „Ljubljanski Zvon“ bode rade volje pri-
našal taka naznanila!

Slovenska Lada. Po zgledu bolgarske, srbske in hrvaške Lade se ustanovi tudi „Slovenska Lada“. Ustanovni shod se je vršil dne 7. aprila, kateremu je predsedoval akad. slikar g. Ferdo Vesel. Pravila so se predložila kompetentnemu oblastvu v odobrenje. Novemu društvu želimo že zdaj obilo uspeha!

Kopitar Jernej. V „Učenih zapiskih carskega kajanjskega vseučilišča“ (v letošnjem prvem zvezku) čitamo začetek Kopitarjevega životopisa iz peresa profesorja Petrovskega. Na 96 straneh velike osmerke nam opisuje pisatelj „Prva leta delovanja J. Kopitarja“, a pravzaprav so to le še samo životopisni podatki nekako do l. 1810. Iz tega se vidi, kako obsežno zasnovano je Petrovskega delo; bo pač najobširnejši opis Kopitarjevega življenja in delovanja. Prof. Petrovskij je pred par leti izdal sličen spis o starem dalmatinskem pesniku Hektoroviču in to z mnogim uspehom, in če smemo soditi po natančnosti, s katero spremlja naše literarno življenje (prim. njegovo bibliografski-kritično razpravo „Slovenica“ v letošnjem Žurnalu ministrstva narodnega prosvetljenja), je pričakovati temeljitega dela. Posebe bomo poročali, ko izide ves spis.

Dr. Fr. Ilešič.

Tiskovne hibe. V glediškem poročilu v aprilski številki je čitati na 252. str. v 16. vrsti odzgoraj „z umetniško preciznostjo“ in ne „precijoznostjo“. — Dalje je popraviti v dr. H. Dolencevem spisu „Črtice o burji“ krajno ime Skrilavec v Škrlévec in Harije v Štorje.

